

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Lapsen selviytymistä edistävät tekijät vanhempien erotilanteessa - systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Kniivilä, Laura
Korjus, Mariliis

2018 Laurea

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU

Yhdessä enemmän

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lapsen selviytymistä edistävät tekijät vanhempien erotilanteessa

Kniivilä, Laura & Korjus, Mariliis
Hoitotyö
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2018

Kniivilä, Laura & Korjus, Mariliis

Lapsen selviytymistä edistävät tekijät vanhempien erotilanteessa - systemaattinen kirjallisuuskatsaus

Vuosi 2018 Sivumäärä 50

Tämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli selvittää tekijöitä, jotka olivat edistäneet lapsen selviytymistä vanhempien erosta, ja mistä ja miten lapset olivat saaneet apua vanhempien erotilanteesta. Tavoitteena oli tuottaa tietoa lapsen näkökulmasta, jota Pienperheyhdistys ry voi hyödyntää Vapaaehtoinen lapsen tukena -hankkeessaan.

Teoreettisessa viitekehyksessä käytiin läpi perheisiin, eroihin, eroauttamistyöhön ja lapsen tukemiseen liittyviä asioita. Kirjallisuuskatsaukseen valitut tutkimukset haettiin tietokannoista ja taulukoitiin hakuprosessin. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysi-menetelmällä.

Tuloksissa havaittiin, että selviytymistä tukevia tekijöitä olivat vanhempien toimintaan, lapsen kanssa vuorovaikuttamiseen, lähiverkoston antamaan tukeen, perheen ja lähipiirin ulkopuoliseen tukeen, harrastuksiin ja lapsen omiin resursseihin liittyvät tekijät.

Eron jälkeen merkittävää oli läheisyyden säilyminen lapseen ja molempien vanhempien osallistuminen lapsen elämään tasapuolisesti. Monessa tutkimuksessa korostui, että lapset on syytä jättää vanhempien konfliktien ulkopuolelle. Hyvä yhteistyö vanhempien välillä myös eron jälkeen lisäsi lapsen sopeutumista tilanteeseen.

Vuorovaikutus lapsen kanssa erotilanteesta jakautui lapsen ajatusten kuulemiseen ja lapsen huomioimiseen erotilanteesta.

Tukea saatiin sekä perheen sisältä, että sen ulkopuolelta. Vanhempien antaman tuen merkitys oli korostunut, mutta myös muiden läheisten, sisarusten, ystävien ja sukulaisten antama tuki koettiin tärkeäksi. Perheen ulkopuolelta tukea sai vertaistuesta, ammattilaisilta ja yhteiskunnalta. Erosta selviytymisen kannalta olennainen asia oli myös lapsen omat resurssit eron käsittelyssä ja lapsi saattoi saada tukea myös itseltään.

Harrastuksilla oli suuri merkitys erosta selviytymisen kannalta. Kodin ympäristöstä poistuminen harrastusilmapiiriin koettiin helpottavana.

Eron jälkeiseen selviytymiseen ja hyvinvointiin on niukasti saatavilla tietoa, jonka vuoksi aiheetta voisi tutkia enemmän. Tukihenkilötoimintaan ja vapaaehtoistyöhön liittyvää tutkimusta erityisesti eron jälkeisenä tukimuotona lapselle olisi syytä tehdä laajemmin. Jatkotutkimusheena voisi tutkia millaisia eropalveluita tällä hetkellä on saatavilla lapsille tai vanhemmille ja miten ne vastaavat perheiden tarpeisiin heidän kokemustensa mukaan.

Asiasanat: lapset, vanhempien ero, selviytyminen, perhehoitotyö

Kniivilä, Laura & Korjus, Mariliis

Factors Related to a Child's Coping with Separation - A Systematic Literature Review

Year	2018	Pages	50
------	------	-------	----

The aim of this systematic literature review was to produce data in the context of parents' separation, from children's perspective. The aim of the thesis was to find out about children's experiences of coping with separation and where and how they have received help in the separation process of their parents. The objective was to produce information which Pienperheyhdistys ry (Single Parent Association) could utilize in their Vapaaehtoinen lapsen tukena (A Volunteer Supporting a Child).

In the theoretical framework, themes related to families, separations, separation support and supporting children support were discussed. The studies included in the literature review were obtained in databases and the search process was tabulated. The data was analyzed using content analysis of 12 different studies.

The findings showed that factors beneficial for coping were parent's actions, interaction with children, support from close networks, support gained from external networks, hobbies and child's own resources.

After separation, a significant factor was maintaining a close relationship with the child and both parents' equal participation in the child's life. Several studies highlighted that it is important to leave the child outside the parents' conflicts. Parent's good cooperation with each other after the separation increased the child's adaptation to the situation. In the separation process, the interaction with the child included listening to the child's thoughts and paying attention to them.

Support was gained inside from and outside of the family. Support received from parents was highlighted. However, support received from other close ones, siblings, friends and relatives was perceived as important. External support was gained from peer support, professionals and from society. The child may also receive support from him or herself and in the coping process the child's own resources were seen as essential. Hobbies also play a key role in the coping process: being outside of the home for participation in hobbies was perceived as relieving.

The number of previous studies related to a child's coping and well-being after parents' separation is limited. Therefore, the authors suggest that the topic should be studied more closely. Further research should also be extended to cover voluntary work and a support person's role in the context of the topic. Further research could include availability of separation counseling for children and their parents, along how the experiences are reflected to their lives.

Keywords: Keywords: children, separation of parents, coping, family nursing

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Perheet	8
	2.1 Perheet Suomessa.....	8
	2.2 Yksinhuoltajaperhe	8
	2.3 Uusperhe.....	9
3	Avo- ja avioero Suomessa.....	9
	3.1 Tilastotietoa avioliitoista ja avioeroista	9
	3.2 Avioerojen syitä	11
4	Lapsi ja vanhempien ero.....	12
	4.1 Vanhempien eron vaikutukset lapseen	12
	4.2 Lapsen tukeminen vanhempien erotilanteessa	14
	4.3 Vanhempien erosta kertominen lapselle.....	16
	4.4 Vanhemmuus avioeron keskellä ja eron jälkeen.....	18
	4.5 Asumisjärjestelyt eron jälkeen	19
5	Tukihenkilötoiminta ja eroauttaminen vapaaehtoistyönä	20
	5.1 Tukihenkilötoiminta	20
	5.2 Vapaaehtoinen lapsen tukena -hanke	21
6	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	23
7	Menetelmälliset valinnat	23
	7.1 Kirjallisuushaku aineistonkeruumenetelmänä.....	23
	7.2 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus - aineistonanalyysi.....	24
	7.3 Aineiston kuvaus.....	25
	7.4 Aineiston analyysi - sisällönanalyysi	26
8	Tulokset.....	27
	8.1 Vanhempien toiminta.....	28
	8.1.1 Vanhempien käyttäytyminen.....	28
	8.1.2 Vanhempien yhteistyö.....	29
	8.2 Vuorovaikutus lapsen kanssa	30
	8.2.1 Lapsen ajatusten kuuleminen	30
	8.2.2 Lapsen huomioiminen erotilanteessa	31
	8.3 Perheen ja läheisten antama tuki lapselle	31
	8.3.1 Sisarusten välinen tuki	32
	8.3.2 Vanhempien antama tuki	32
	8.3.3 Muilta läheisiltä saatu tuki	33
	8.4 Perheen ja lähipiirin ulkopuolelta tullut tuki	33
	8.4.1 Vertaistuesta saatu tuki.....	33
	8.4.2 Ammattilaisilta saatu tuki	34

8.4.3	Yhteiskunnalta saatu tuki.....	34
8.5	Harrastusten vaikutus erosta selviytymiseen.....	34
8.5.1	Luova harrastaminen	35
8.5.2	Liikuntaharrastukset	35
8.5.3	Muut harrastukset	35
8.6	Lapsen omat resurssit käsitellä vanhempien eroa.....	36
8.6.1	Kypsyys käsitellä eroa	36
8.6.2	Voimavarat	36
9	Eettisyys ja luotettavuus	36
10	Tulosten tarkastelu ja jatkotutkimusaiheet.....	38
	Lähteet	42
	Liitteet.....	47

1 Johdanto

Tilastokeskuksen (2016) mukaan perheitä Suomessa oli vuonna 2016 1 476 000. Avioeroja on Suomessa noin 13 000–14 000 joka vuosi ja niistä yli 10 000 koskettaa lapsiperheitä (Kontula 2013, 29). Avioliittojen kesto Suomessa on lyhentynyt eli eroalttius on kasvanut. Kääriäinen, Hämäläinen ja Pölkki (2009) kuvaavat, että erojen yleistymisen myötä myös eroihin liittyvä tuen tarve on kasvanut ja palvelujärjestelmä on yhteiskunnassa hajanainen. Erotilanne voi aiheuttaa paljon erilaisia tunteita lapselle, mutta lapsen näkökulma voi jäädä helposti aikuisten riidan alle. Erilaisissa tilanteissa olevien perheiden kohtaaminen on olennainen osa terveydenhoitajan työtä. Vastaanotoilla neuvolassa, kouluterveydenhuollossa ja muissa lasten hoitotyön yksiköissä osaamista eroperheiden kanssa tarvitaan ja eroauttamistyötä tulee jatkossakin kehittää.

Pienperheyhdistys ry:n työntekijät, sekä vapaaehtoiset ovat havainneet, että eropalvelut ja eroneuvonta eivät tavoita asiakkaita riittävällä tavalla. Etenkään lasten eropalveluita, jonne asiakkaita olisi voinut ohjata, ei ole ollut riittävästi saatavilla. Erotyöskentelyssä on myös havaittu, että vanhemmat kaipaisivat henkilökohtaista keskusteluapua ja puolueetonta neuvontaa etenkin kriisiytyneessä erotilanteessa. Yleensä molemmat vanhemmat ovat huolissaan lapsesta ja valmiita ottamaan tukea vastaan, jos sitä olisi tarjolla. Eropalveluja olisi tärkeä kehittää asiakaslähtöisemmiksi ja niiden kehittämisessä olisi tärkeää moniammatillisuus sekä lasten huomioiminen. (Lankinen 2017.)

Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Pienperheyhdistys ry:n kanssa, jotka toteuttivat Vapaaehtoinen lapsen tukena -projektin yhteistyössä julkisen ja kolmannen sektorin kanssa. Hankkeen kohderyhminä oli Helsingin kaupungin lapsiperheiden sosiaaliohjauksen ja perheneuvolan asiakkaat. Tukea tarvitsevat perheet ohjattiin hankkeeseen työntekijöiden toimesta. Hankkeessa koulutettiin tukihenkilöitä, joiden tavoitteena oli lapsen tukeminen erotilanteessa, lapsen auttaminen kriisissä ja vanhempien tiedon lisääminen lapsen ajatuksista eroon liittyen. Tukihenkilö tapasi lasta sovittuina ajankohtina ja yhdessä he sopivat, mitä tapaamisen aikana tehdään. Lapsi sai turvallisen ja luotettavan tukihenkilön. Työskentelyssä edettiin lapsen toiveiden ja tarpeiden ehdoilla.

Tämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli selvittää tekijöitä, jotka ovat edistäneet lapsen selviytymisestä vanhempien erosta, ja mistä ja miten lapset ovat saaneet apua vanhempien erotilanteessa. Tavoitteena oli tuottaa tietoa lapsen näkökulmasta, jota Pienperheyhdistys ry voi hyödyntää Vapaaehtoinen lapsen tukena -hankkeessaan.

2 Perheet

2.1 Perheet Suomessa

Vuonna 2016 Suomessa oli 1 476 000 perhettä (Tilastokeskus, 2016). Perheiden määrä kasvaa vuosittain, mutta kasvun määrä on laskenut. Lapsiperheitä kaikista perheistä oli noin 570 000. Tilastokeskus (2016) luokittelee perhetyypit seuraavasti: avopari ilman lapsia, aviopari ilman lapsia, avopari ja lapsia, aviopari ja lapsia, äiti ja lapsia ja isä ja lapsia. Aviopari ja lapsia -perheiden ja avopari ja ei yhteisiä lapsia -perheiden määrät ovat pienentyneet edellisestä vuodesta, mutta muiden perhetyyppien määrä on kasvanut. Lapsiperheiden määrä on jatkuvasti pienentynyt, joka Tilastokeskuksen (2016) mukaan kertoo siitä, että syntyvyys on vähentynyt suhteessa täysikäistyviin lapsiin. Lapsiperheisiin kuului 39 prosenttia väestöstä. Lapsiperheiden vanhemmista 59 prosenttia oli avioliitossa ja 20 prosenttia avoliitossa ja loput perheistä olivat yhden vanhemman perheitä, joista selkeästi suurempi osa perheitä, joissa on äiti ja lapsia. Isä ja lapsia -perheet olivat edelleen harvinaisia Suomessa ja niitä on 3 prosenttia kaikista perheistä Suomessa. (Suomen virallinen tilasto 2016.)

Keskimäärin suomalaisessa perheessä on 2,8 henkilöä. Perhekoko on pienentynyt vuodesta 1990, jolloin perheeseen kuului vielä keskimäärin kolme henkilöä. Vuonna 1990 väestöstä 82 prosenttia kuului perheisiin, mutta osuus on vähentynyt tasaisesti 74 prosenttiin vuoteen 2016 mennessä. Lapsiperheisiin kuului vuonna 2016, 1 051 000 lasta. Perheiden keskimääräinen lapsiluku oli 1,85. (Suomen virallinen tilasto 2016.)

2.2 Yksinhuoltajaperhe

Yksinhuoltajaperheessä toinen aikuinen asuu lapsen kanssa yksin. Yksinhuoltajaperheet ovat Suomessa yleisiä ja noin yksi viidestä perheestä on yksinhuoltajaperhe. Yksinhuoltajaperheistä suurin osa on äiti- lapsiperheitä. Noin 14 % yksinhuoltajaperheistä on isä- lapsiperheitä. (THL 2018b.)

Yksinhuoltajaperheessä aikuinen vastaa lapsen kasvatuksesta yksin. Yksinhuoltaja päättää yksin lasta koskevista asioista. Viranomaiset antavat tietoja lapsesta vain lapsen huoltajalle. (Infopankki 2014.) Yksinhuoltajaperheisiin voi liittyä haasteita lastenhoitoon sekä työssäkäyntiin liittyen ja pienituloisuusriski on korkea yksinhuoltajaperheissä, sillä perhe-etuuksia leikataan ja työttömyys yleistyy. Yksinhuoltajaäidit ovat keskimäärin vähemmän koulutettuja kuin avioliitossa olevat äidit. Nämä koulutuserot ovat lisääntyneet 15 vuoden aikana. (THL 2018b.)

2.3 Uusperhe

Lapsen vanhempien eron jälkeen voi syntyä uusperhe. Uusperhe määritellään siten, että uusperheessä asuu kaksi aikuista, joilla ainakin toisella tai molemmilla on lapsi/lapsia aiemmasta parisuhteesta. Kun ainakin toisella aikuisella on lapsia entuudestaan, uusperheessä vanhemmuus ja parisuhde kulkevat rinnakkain alusta alkaen. Uusperheen muotoja on erilaisia, vanhemmille voi syntyä yhteinen lapsi ja muut sisarukset voivat asua uusperheessä koko ajan tai ajoittain. (Ketola & Kurjenrauma 2018.) Uusperheen muotoutuminen vie usein aikaa. Haasteellista voi olla uuden kumppanin ja lasten välisen suhteen rakentuminen. (Väestöliitto 2018b.) Väestöliiton (2018b) mukaan on havaittu, että 2/3 uusperheistä toimii yhtä hyvin kuin ydinperheet ja 1/3 perheistä eivät yhdisty yhtenäiseksi perheeksi.

Tilastokeskuksen (2017) mukaan vuonna 2016 uusperheitä oli 52 000. Uusperheiden vanhempien avioliittojen ja avoliittojen osuus kaikista uusperheistä jakautui tasaisesti puoliksi. Uusperheiden lapsiluku oli keskimäärin 2,1, joka on hieman enemmän kuin lapsiperheissä yleisesti.

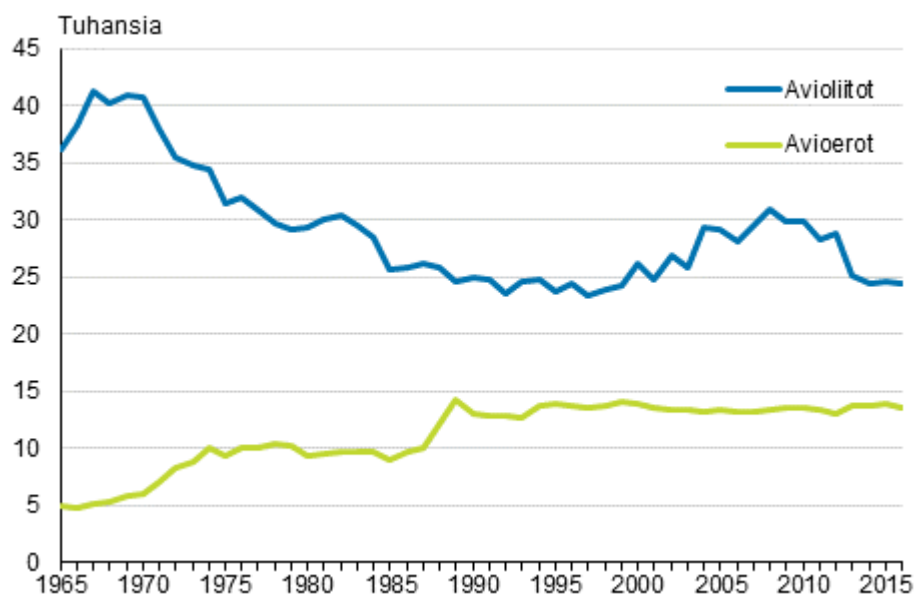
3 Avo- ja avioero Suomessa

3.1 Tilastotietoa avioliitoista ja avioeroista

Avioliittojen kesto Suomessa on lyhentynyt eli eroalttius on kasvanut. Suomessa alle 18-vuoden ikäisistä lapsista vanhempien ero koskettaa noin 30 000 lasta. Erotilanteissa noin 60 % on pieniä lapsia. (Laru 2014.) Erot koskettavat montaa lapsiperhettä vuosittain ja yli 10 000 vuosittain eronneista on lapsiperheitä (Kontula 2013, 29). Avioerojen määrä ei ole viime vuosina vaihdellut juurikaan (Miettinen & Salo 2017). Kontulan (2013, 28.) mukaan suurta muutosta erojen määrään ei ole ilmennyt olosuhteidenkaan muuttuessa, kuten esimerkiksi taloustilanteen heikentyessä. Avioeroja on Suomessa noin 13 000–14 000 joka vuosi. Vuonna 2014 avioeroon päättyi 13 682 avioliittoa. Tilastot kertovat vain osittain parisuhteiden purkautumisesta, sillä avoliittojen purkautumisesta on vähän tutkittua tietoa olemassa. (Miettinen & Salo 2017.) Kuitenkin tiedetään, että erojen määrä avoliitossa on korkeampi suhteutettuna solmittuihin avoliittoihin kuin avioliitoissa. (Kontula 2013, 28.)

Kokonaisavioeronneisuuslukua käytetään avioerojen kehityksen vertailemiseksi. Se kertoo prosentuaalisesti kuinka moni avioliitto päättyy avioeroon. Kokonaiseronneisuusluku on vuodesta 1994 vaihdellut 47:n ja 51:n prosentin välillä. Mikäli avioerojen kehityksessä ei tapahdu muutoksia, voidaan todeta, että lähes puolet avioliitoista päättyy eroon. (Miettinen & Salo 2017.) 2000-luvulla Suomen eronneisuusluku on ollut Euroopan Unionin korkeimpien joukossa (Miettinen & Salo 2017). Suomessa eronneisuus oli vuonna 2008 2,5 eroa tuhatta asukasta kohti vuo-

sittain. Suhteellisesti eniten eroja tapahtui Venäjällä (4,5 eroa tuhatta asukasta kohti) ja Valko-Venäjällä (3,9 eroa tuhatta asukasta kohti). (Kontula 2013, 28.)

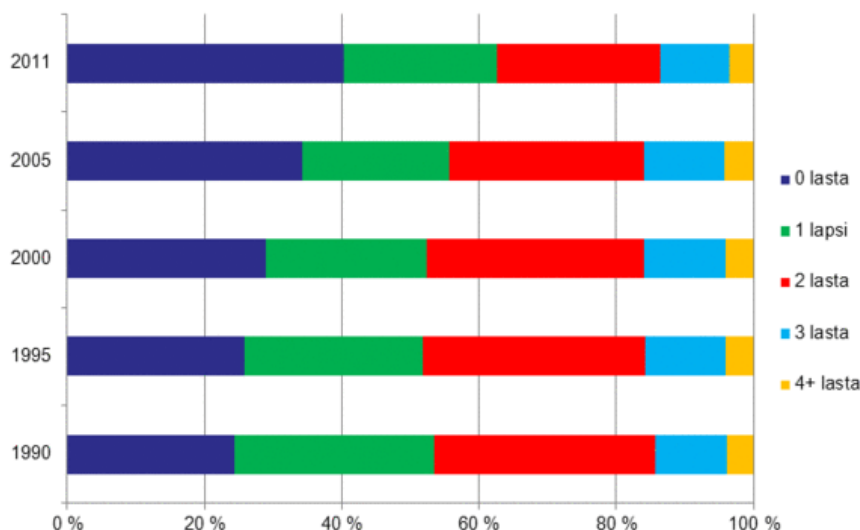
Kuva 1. Avioliitot ja avioerot Suomessa. Väestöliitto 2017.

Tilastokeskuksen väestönmuutosten mukaan vuonna 2016 solmittujen avioliittojen määrä väheni edellisvuoteen verrattuna. Avioliittoja solmittiin 24 464, mikä oli 244 vähemmän kuin edellisenä vuonna. Vuonna 2016 avioituneiden naisten ja miesten keski-ikä nousi jatkui. Ensimmäisen kerran avioituneiden miesten keski-ikä oli 33,7 ja naisten 31,4 vuotta. (Tilastokeskus 2017.)

Vuonna 2016 avioeroon päättyi 13 541 avioliittoa, mikä oli 398 eroa vähemmän edelliseen vuoteen verrattuna. Ensimmäisessä avioliitossa olevat, jossa suhde päättyi eroon, naisten keski-ikä oli 40,5 vuotta ja miesten keski-ikä oli 42,8 vuotta vuonna 2016. Ensimmäinen avioliitto päättyy eroon 39 prosentin todennäköisyydellä vuoden 2016 avioeronneisuuden mukaan. Kaikista avioeroista puolisoitten ensimmäisiä avioliittoja oli 69 prosenttia vuonna 2016. (Tilastokeskus 2017.)

Lapsiperheistä 60 prosenttia olivat avioparien perheitä. Avioparien lapsiperheet ovat kuitenkin vuosittain jatkuvasti vähentyneet suhteessa muihin lapsiperheisiin. Muiden lapsiperhemuotojen osuus on kasvanut viime vuosina. Vuonna 2014 noin 19 prosenttia kaikista lapsiperheistä oli avoparien lapsiperheitä. Perheiden määrä, joissa äiti on lasten yksinhuoltajana on kasvanut vuosittain ja yhden vanhemman perheitä on noin viidennes lapsiperheistä. Perheet, joissa

oli isä yksinhuoltajana olivat edelleen harvinaisia. Uusperheitä oli lapsiperheistä 9 prosenttia. (Tilastokeskus 2014.)

Kuva 2: Avioerot Suomessa lapsiluvun mukaan 1990–2011. Tilastokeskuksen vuosikirja 2012.

Vuonna 2011 noin 40 prosenttia avioeroista tapahtui lapsettomille pareille (Kuva 2). Noin 50 prosenttia avioeroista tapahtui yksi- ja kaksilapsisille perheille. 10 prosenttia eroista tapahtui kolmelapsisille perheille ja loput reilu kolme prosenttia eroista perheille, joissa on vähintään neljä lasta. Kuvion mukaan avioeroista 60 prosenttia vuonna 2011 tapahtui perheille, joissa oli vähintään yksi lapsi. (Väestöliitto 2018a.)

3.2 Avioerojen syitä

Avioeroihin suhtautuminen on muuttunut myönteisemmäksi 1960-luvulta 1990-luvulle. Uskonnollisten arvojen sitovuus on heikentynyt, eikä avioero ei ole enää samalla tavalla sosiaalisesti leimaavaa kuin aikaisemmin. (Kontula 2013, 52.) Väestöliiton Perhebarometrissä Kontula (2013, 52) toteaa kuitenkin erityisesti nuorten saattavan yhä kokea eroamisen häpeällisenä. Puolisoiden taloudellinen riippuvuus toisistaan on vähentynyt ja lainsäädännöllisesti avioero on helpommin saatavissa. Naiset ovat yhteiskunnallisesti paremmassa asemassa kuin aikaisemmin; naiset ovat aktiivisesti työelämässä, eivätkä ole taloudellisesti riippuvaisia enää kumppaneistaan. Lisäksi sosiaaliturvajärjestelmän kehittyminen on mahdollistanut liittojen purkamisen niiden ollessa toimimattomia. Sosiaaliturvajärjestelmän, molempien aikuisten työssäkäynnin ja taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi eroaminen on taloudellisesti mahdollista. (Kontula 2013, 53.)

Ihmisten odotukset parisuhdetta kohtaan ovat suuret ja ovat lisääntyneet. Parisuhteelta odotetaan syvää rakkautta, tunnetäyttymystä, mutta myös tasa-arvoisuutta, itsensä toteuttamisen mahdollisuutta ja tasavertaisuutta. Myös uudelleen rakastumisen tunteen tavoittelu osaltaan tekee sitoutumisesta pitkään parisuhteeseen melko mahdottomaksi. Eroaminen on yksi ratkaisu ilmenneisiin ongelmiin ja täyttymättömiin odotuksiin parisuhteessa. Joskus myös eroa saatetaan harkita tilanteissa, joissa sitoutuminen elämänikäiseen parisuhteeseen tuntuu vaikealta, vaikka muuten parisuhteeseen oltaisiin tyytyväisiä. (Kontula 2013, 54.)

Kontula (2013, 61) kertoo, että yksi yleinen eron syy on erilleen kasvaminen. Erilleen kasvaminen voi johtua monesta syystä. Taustalla erilleen kasvamiseen voi olla esimerkiksi tunnesiiteen muutokset parisuhteessa, kommunikaatio-ongelmat, erilaiset elämäntottumukset, mielenterveyteen tai päihteisiin liittyvät ongelmat, kyllästyminen parisuhteeseen tai jatkuvat riidat. Myös hetkelliset tekijät kuten taloudelliset haasteet, stressi ja uskottomuus voivat laukaista eron.

Kontulan (2013, 61) mukaan, Amato & Hohmann-Marriott (2007) ovat tutkineet, että avioeroriskiä kasvattaa muun muassa nuorena avioituminen, omien vanhempien avioero, lapsipuolten asuminen samassa taloudessa, sekä ihmisten eron hyväksyvä asenne. Uskottomuus oli ollut yksi tärkein selittäjä syy avioeroille. Lisäksi päihteet, erilainen näkemys rahankäytöstä ja koetut puolison kiusalliset tavat olivat tärkeitä selittäjiä. Kontulan (2013, 29) mukaan erilaisissa tutkimuksissa on havaittu, että lapsen syntyminen voi aiheuttaa vaikeuksia ja eroja parisuhteessa. Myös vanhempien työttömyys ja sosioekonominen asema vaikuttavat korkeampaan eroriskiin.

4 Lapsi ja vanhempien ero

4.1 Vanhempien eron vaikutukset lapsiin

Sinkkosen ja Korhosen (2015, 260) mukaan eron vaikutuksia lapseen on vaikea arvioida. Vanhempien avoimuus ja rehellisyys vaikuttavat eron selviytymiseen. Noin joka viidennen lapsen kohdalla eron laukaisema oireilu on hankalaa ja tavanomaista pitkäkestoisempaa. Ero on pitkä prosessi, joka voi johtaa katastrofiin tai parempaan elämään. Pruukin & Sinkkosen (2017, 21) mukaan vanhempien kriisi on myös lasten kriisi. Tutkimusten mukaan perheen muutokset ovat yhteydessä lapsen hyvinvointiin. Avioero vaikuttaa useimmiten lapseen ainakin jollakin tasolla negatiivisesti (Broberg 2010, 40). Ensimmäinen vuosi eron jälkeen on kaikille osallisille vielä myllerryksen aikaa. Toisena vuotena eron jälkeen vielä usein sopeudutaan eron aiheuttamaan uuteen tilanteeseen. Ongelmat voivat olla pitkäkestoisempia ja ne voivat ilmetä vielä aikuisiässäkin. (Pruuki ym. 2017, 21.)

Vanhempien ero herättää lapsissa paljon erilaisia tunteita. Lapset voivat tuntea muun muassa surua, vihaa ja hämmennystä. Vanhempien lisäksi myös lapsi joutuu käymään erilaisia tuntei-

ta ja elämänmuutoksia läpi. Lapsi tarvitsee aikaa ja tukea tunteiden ilmaisemiseen ja käsitteilyyn. Joskus lapsi saattaa näyttää omia tunteitaan vasta, kun erosta on kulunut pitkä aika. Vanhemmilla voi tällöin olla vaikeuksia tunnistaa, että reagointi voi liittyä eroon. Lapselle saattaa herätä huoli, että poismuuttava vanhempi katoaa kokonaan lapsen elämästä. (Ensi- ja turvakotien liitto.)

Kaikilla on omia tapoja yrittää selvitä elämässä eteenpäin. Vanhempien ratkaisut vaikuttavat lapsen selviämiseen. Osa eronneista vanhemmista saattaa sairastua eron myötä depression, alkaa käyttämään päihteitä tai ryhtyy nopeasti uuteen parisuhteeseen. Naiset selviytyvät miehiä paremmin erosta, kun taas miehet voivat herkemmin kokea yksinäisyyttä ja onnettomuutta. (Pruuki ym. 2017, 22.) Naisten parempi selviytyminen lasten kanssa eron jälkeen johtuu siitä, että äidit ovat huolehtineet lasten asioista miehiä enemmän. Kun lapset ovat yhteishuollossa, ajatellaan, että vanhemmat ovat suunnilleen yhtä päteviä keskenään, mutta todellisuus voi kuitenkin olla aivan toisin. Joskus toiselle vanhemmalle tulee huoli lasten pärjäämisestä toisen vanhemman luona. (Pruuki ym. 2017, 22-23.) Lasten ja vanhempien hyvinvointi edellyttää sisäisten ja ulkoisten voimavarojen riittävyyttä. Koko perheen voimavarat ovat tärkeä osa lasten hyvinvointia selittäviä tekijöitä, myös lapsen piirteet on otettava huomioon lasten hyvinvointia tulkittaessa. (Broberg 2010,44.)

Ero voi aiheuttaa lapselle turvattomuuden tunnetta. Lasten selviytymisen kannalta olisi tärkeää, että turvattomuuden tunne jäisi lyhyeksi. Turvattomuus aiheuttaa lapselle stressiä, joka saattaa vaikuttaa lapsen psyykkiseen vointiin. Lapset voivat käyttäytyä huomionhakuisesti ja käytösongelmia voi ilmetä. Lapset saavat vanhempien huomiota aiheuttamallaan ongelmilla. (Pruuki ym. 2017, 23-24.) Vanhempien jatkuvasta riitaisuudesta on haittaa lapselle. (Pruuki ym. 2017, 25). Riidat ovat aina yhtä haitallisia lapsille, on perhe eronnut tai ei. Suomalais tutkimuksessa todetaan, että vanhempien hyvä yhteistyö, sekä selkeät rajat olivat hyödyksi lasten selviämiseksi (Pruuki ym. 2017, 29).

Lasten hyvinvoinnille suurin riskitekijä on vanhempien runsas ja vihamielinen riitely. Parisuhde on voinut olla riitaisa jo ennen eroa, mikä on voinut tuottaa ahdistusta lapselle. Eron myötä riidan väheneminen voi olla lapsen kehityksen kannalta hyvä asia. Vanhempien hyvinvointi heijastuu myös lasten hyvinvointiin. (Mielenterveystalo.) Lapset kokevat olonsa turvattomaksi ja yksinäiseksi, jos vanhemmat riitelevät tai ovat onnettomia ja ovat pahalla mielellä. Lapset voivat miettiä erotilanteissa, kuinka vanhemmat selviävät ja miten vanhempien käy. (Sinkkonen & Korhonen 2015, 28.) Tutkijat ovat löytäneet vahvistusta sille, että lapsen kokemaan turvallisuuden tunteeseen vaikuttaa lapsen ja vanhempien välinen kiintymyssuhde sekä vanhempien keskinäiset suhteet (Kääriäinen 2012, 38). Eroperheiden lapsilla voi olla itsellään vaikeampi ylläpitää pysyviä suhteita ja he voivat suhtautua skeptisemmin suhteen kestoon sekä avioliittoon. Sisarukset saattavat kokea keskenään eron eri tavalla, sillä kokemukseen

vaikuttavat sukupuoli ja ikä. (Pruuki ym. 2017, 33.) Hyvin hoidettu ero vanhempien osalta on lasten psyykkisten ja sosiaalisten ongelmien ennaltaehkäisyä. Suurin osa lapsista selviää erotilanteista hyvin, mutta osalla vaikeudet jatkuvat aikuisuuteen asti (Pruuki ym. 2017, 34). Vanhempien tulisi muistaa, että toinen vanhemmista on lapselle edelleen tärkeä (Ensi- ja turvakotien liitto).

Vanhempien ero vaikuttaa eri-ikäisiin lapsiin eritavalla. Erosta voi seurata lapselle monia muutoksia elämäänsä. Asuinalue, päiväkotitai koulu voivat vaihtua sekä kaverisuhteet ja harrastukset voivat katketa. (Sinkkonen ym. 2015, 261.) Mitä nuorempia lapset ovat, sitä enemmän lapset oireilevat psyykkisesti ja somaattisesti. Mitä myöhemmin erosta on kerrottu lapselle, sitä enemmän lapset kärsivät. Tämä koskee erityisesti 2–3 vuoden ikäisiä lapsia, sillä heidän turvallisuutensa ja maailmansa rakentuu vanhempien varaan. Lapset ajattelevat tuon ikäisenä vielä itsekeskeisesti ja ajattelevat, että äiti ja isä asuvat yhdessä, sillä he hoitavat lasta. Neljän- viiden vuoden iässä lapsi ymmärtää, että isän ja äidin välinen suhde on erityislaatuinen, joka ei riipu lapsesta. (Wallerstein & Kelly 1975,98.)

Wallerstein tutki kaksikymmentäviisi vuotta avioerojen vaikutuksia lapseen. Hän seurasi pitkäaikaisia vaikutuksia erosta aiheutuen. Wallersteinin (2007) mukaan eron jälkeen lapsen elämä tulee aina olemaan erilainen. Eron kokeneilla lapsilla on erilaisia huolia, jotka eivät kosketa perheitä, jossa on pysytty avioliitossa. (Wallerstein, Lewis & Blakeslee 2007, 25-30.) Tutkimuksen mukaan eroperheissä lapsuus loppuu nopeammin, tytöt aloittavat sukupuolielämän varhaisemmin ja pojat kokeilevat päihteitä useammin. Aikuistuminen ja siihen liittyvä vastuu pitkittyy erolapsilla. (Wallerstein ym. 2007, 304-305.)

4.2 Lapsen tukeminen vanhempien erotilanteessa

Vanhemmat voivat omalla käyttäytymisellään vaikeuttaa tai helpottaa lapsen suhtautumista eroon ennen sitä, eron aikana ja erottuaan (Sundvall-Piha 2015, 6). Tehdyt erotutkimukset vahvistavat, että lapsi kärsii riitaisissa avioeroissa ja huoltajakiistoissa. Vanhempien olisi hyvä välttää lapsen kärsimystä aikuisten takia eron aikana. (Mäkijärvi 2014, 111.) Vanhemman on tärkeää huolehtia omasta jaksamisestaan, sillä vanhempi näyttää lapselle esimerkkiä selviytymisestä (Niemelä & Kääriäinen 2008, 37). Vanhempien on syytä ymmärtää, että lapsi käsittelee eroa omassa tahdissa ja omalla tavallaan. Lasta ei tule jättää yksin omien tunteiden kanssa, vaan lapsen kanssa tulee keskustella tilanteesta. Lapsi saattaa kantaa huolta vanhemman jaksamisesta. Huoli ja vastuunkantaminen kuormittavat lasta ja on näin ollen riski lapsen kehitykselle. (Koskela 2008, 23; Linnankoski & Valtonen 2008, 71.)

Keskustellessa lapsen kanssa on hyvä katsoa häntä silmiin, sillä nähdyksi tuleminen on jokaiselle perustarve. Lapsen voi katseellaan viestittää tärkeitä asioita. Lapselle täytyy antaa

turvaa ja läheisyyttä ja on tärkeää, että lapsi saa pitää yhteyttä edelleen molempiin vanhempiin. Lapselle on hyvä kertoa, että lapsi saa rakastaa kumpaakin vanhempaansa ja hänellä on siihen lupa ja oikeus. Vanhempien on tärkeää muistaa puhua toisesta vanhemmasta kunnioittavasti. Vanhemman ei tule katkaista lapsen ihmissuhteita, vaan kannustaa lasta pitämään yhteyttä tärkeisiin ihmisiin. Vanhempien tehtävä on tukea lasta ilmaisemaan tunteitaan ja ajatuksiaan. Vanhempana lapsen etu on usein tärkeintä, jolloin on tärkeää ottaa huomioon lapsen mielipiteet esimerkiksi asuinpaikkaa valittaessa. Vanhempien on hyvä muistaa tukea sisaruussuhteita, sillä ne ovat usein elämän pisimpiä ihmissuhteita. Vanhempien kärsivällinen suhtautuminen lasta kohtaan on tärkeää. (Pruuki 2017, 162-164.) Lapsi on jätettävä vanhempien välisten riitojen ulkopuolelle. Lapsi on lähtökohtaisesti lojaali molemmille vanhemmilleen, jonka vuoksi lapsen kuullen ei saa mustamaalata toista vanhempaa. Lapsi haluaa yleensä säilyttää hyvän kuvan vanhemmistaan. (Niemelä 2007, 62; Kiiänmaa 2008, 99.)

Varhainen puuttuminen ennaltaehkäisee suurimmilta ongelmilta. Lapselle voi hankkia apua ammattilaiselta. Ammattilainen auttaa hahmottamaan tilannetta paremmin ja osaa antaa apuvälineitä elämään. Lapsella tulisi olla oikeus valita haluaako ammattiapua, riippumatta vanhempien ajatuksista. Rutiinit perheessä olisi tärkeää pitää samanlaisina, koska se tuo turvaa ja luo tunteen pysyvyydestä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.) Hyvinä apukeinoina voidaan käyttää lapsen kanssa vaikeita asioita käsiteltäessä esimerkiksi leikkiä ja mielikuvi-tusta. Lapsi kiinnittää huomiota konkreettisimpiin asioihin kuin aikuinen, tämä on hyvä muistaa kun lapsen kanssa keskustele. On hyvä muistaa lapsen kanssa vuoropuhelun ohjeeksi yksi sääntö: sano lause loppuun, odota vastausta ja aloita uusi lause. (Niemelä ym. 2008, 34.) Ruishalme ja Saaristo (2007, 55-56) painottavat, että lasta kannattaa rohkaista ilmaisemaan tunteita. Tunteiden ilmaisuun ei tarvita aina sanoja, vaan lapsi voi näyttää tunteitaan esimerkiksi piirtämällä tai leikin kautta. Eron aiheuttamia tunteita voi käsitellä lapsen kanssa piirtämällä, lukemalla eroaiheisia kirjoja, leikkien ja puhumalla. Aikuinen voi auttaa lasta sanoittamaan vaikeita ja uusia tunteitaan, sillä lapsi ei välttämättä osaa löytää niille nimiä. (Koskela 2008, 22-23.)

On tärkeää vahvistaa lapsen sosiaalisia taitoja sekä omanarvontunnetta. Lapselle on tärkeää näyttää, että vanhemmat kunnioittavat lasta. Lapsen verkostoon on hyvä panostaa, sillä se estää syrjäytymistä. (Niemelä ym. 2008, 38-49.) Tutkimuksissa on osoitettu, että äidin ja lapsen välinen lämmin suhde suojaa lasta eron aiheuttamalta stressiltä. Sen vanhemman luona, jossa lapsi asuu, vanhemmalla on tärkeä rooli yhteisen ajan vuoksi. Poismuuttava vanhempi on lapselle edelleen hyvin tärkeä. Poismuuttavan vanhemman on tärkeä muistaa pitää yhteyttä lapseen säännöllisesti ja osallistua lapselle tärkeisiin tapahtumiin myös eron jälkeen. Lapselle on hyvä selventää, ettei poismuuttava halua erota lapsesta, vaan toisesta vanhemmasta. Vanhempien keskinäiset riidat eivät tule lapsen kuultavaksi ja se helpottaa lasta sopeutumaan tilanteeseen, ettei hänen tarvitse kuulla tai nähdä vanhempien riitelyä. (Väestöliitto 2017a.)

Vaikkei lapsi voi asua enää molempien vanhempien luona, vanhempien on tärkeää korostaa molempien vanhempien läsnäoloa lapsen elämässään (Ritala-Koskinen 2001, 8).

4.3 Vanhempien erosta kertominen lapselle

Eroon voidaan päätyä yllättäen tai pitkän harkinnan jälkeen. On monta tapaa erota ja rakentaa uusi elämä. Kodin hajoaminen ja ero on lapselle haastavaa. Vanhempi voi miettiä, kuinka lapselle tulisi kertoa erosta ja milloin on oikea aika. Lapselle on tärkeää kertoa erosta, kun vanhemmat ovat tehneet päätöksen eroamisesta. Jos lapselle ei kerrota erosta ja siitä seuraavista muutoksista lapsen elämään, lapsi ei ehdi valmistautua muutoksiin ja tilanteeseen voi olla vaikeampi sopeutua. (Kinnunen 2010, 79.) Lapsen kannalta on hyvä kertoa samalla mikä lasta odottaa, kuka muuttaa ja minne, kuinka lapsi tulee jatkossa tapaamaan toista vanhempaa, jonka luona ei asu enää (Mäkijärvi 2014, 17). Lapselle on hyvä kertoa, mikäli jokin ratkaisu ei ole vielä selvä, jotta lapsi ei ala kuvittelemaan, että häneltä salataan tietoa. Lapsilla on vilkas mielikuvitus, joten lapsi saattaa alkaa ajattelemaan vääristyneitäkin asioita (Pruuki ym. 2017, 99).

Pieni lapsi saattaa luulla, että ero johtuu hänestä, sillä lapsi ajattelee olevansa keskipiste. Sen takia on hyvä kertoa, mistä ero johtuu. Lapsen ikätaso vaikuttaa siihen, kuinka lapsi ymmärtää eron. (Kiianmaa 2008, 96.) Lapselle ei tarvitse kuitenkaan yksityiskohtaisesti kertoa eron syitä, vaan ne olisi hyvä jäädä vanhempien välisiksi. Pienelle lapselle voi kertoa esimerkiksi, että vanhempien välinen rakkaus on muuttunut ystävyydeksi tai että vanhemmat haluavat erilaisia asioita elämältä. Vanhempien olisi hyvä miettiä yhdessä, kuinka erosta kerrotaan. (Barnavårdsföreningen 2017.) Pruuki (2017, 99) kertoo, että lapselle voi sanoa, että vanhemmat eivät viihdy yhdessä ja vanhemmilla on paljon erimielisyyksiä, jonka takia vanhemmat eroavat. On hyvä tuoda ilmi, että vanhemmat ovat ajatelleet mikä on paras ratkaisu lapselle.

Taskinen (2005, 138) on listannut asioita, joita vanhempien tulisi ottaa huomioon kertoessa lapselle erosta. Lapselle tulee kertoa, kuinka ero tulee vaikuttamaan lapsen elämään. Lapselle on tärkeää kertoa, että lapsen toiveet otetaan huomioon ja lapsi tulee kuulluksi tilanteessa. Lapselle on hyvä tuoda ilmi, että yhteydenpito vanhempiin tulee jatkumaan. Mäkijärvi (2014, 18) toteaa, että lapselle on tärkeää selvittää, ettei ero johdu hänestä, lapsi on tärkeä vanhemmille, lasta ei jätetä yksin ja vanhemmat rakastavat lasta, vaikka mitä tapahtuukin. Lapselle kannattaa kertoa totuudenmukaisesti mitkä asiat tulevat muuttumaan lapsen elämässä. Lapselle on tärkeää korostaa sellaisia asioita, jotka tulevat pysymään lapsen elämässä (Stolbow 2014, 212).

Aivan pieni lapsi ei ymmärrä kaikkia aikuisten sanojen merkityksiä, mutta on silti tärkeää kertoa uusista asioista, joita erotilanne tuo mukanaan. Pienelle lapselle kertoessa on tärkeää, että aikuisen ääni on rauhallinen ja turvallinen. Aikuiset saavat näyttää tunteitaan lapsilleen, mutta lapselle aikuisen ahdistuneisuus tuntuu rankalta. Kun erosta kerrotaan nuorelle, hän voi kokea surua, sekä hän voi purkaa vihaansa vanhempiin. Aikuisen on tärkeää pysytellä rauhallisena nuoren aggressiivisen käytöksen kohdalla. Nuorelle on hyvä selventää, että vaikeankin tunteen saa purkaa. Lapsi tarvitsee aikaa sulatella eroutista. (Mäkijärvi 2014, 18.)

Lapselle on helpompaa, kun hänelle kerrotaan, että ero on päätetty yhdessä vanhempien kesken (Rauhala 2014, 140). Erosta selviytymiseen vaikuttaa moni asia ja yksi niistä on se, kuinka erosta kerrotaan. Erosta kertomatta jättäminen on lapselle vahingollista (Kääriäinen, Hämäläinen & Pölkki 2009, 94). Olisi hienoa, jos vanhemmat pystyisivät keskustelemaan erostaan yhdessä lapsen kanssa. Aikuisille on selvää, että ero on heidän välinen asia, mutta lapselle täytyy asiasta kertoa monta kertaa, ettei ero johdu lapsesta. Jos lapsella on sisaruksia, olisi hyvä kertoa erosta, kun kaikki lapset ovat yhdessä. Lapset saavat sisaruksiltaan tukea. Jos sisarukset ovat eri-ikäisiä, vanhempien tulisi pyrkiä puhumaan pienimmän lapsen tason ja ymmärryksen mukaisesti, kertomusta voi täydentää erikseen isompien lasten kanssa. (Pruuki 2017, 98.)

Pikkulapset stressaantuvat perheen huonosta ilmapiiristä, eivätkä lapset saa silloin iloista ja tyytyväistä vuorovaikutusta vanhemmiltaan. Hyvän vuorovaikutuksen puuttuminen voi johtaa lapsen moninaiisiin ongelmiin. Aiemmin tyytyväinen ja iloinen lapsi voi muuttua kärktyisäksi ja itkuseksi. Lapsi voi taantua kehityksessään. Vanhempien kriisi horjuttaa lapsen pysyvyyden tunnetta. Vanhempien olisi tärkeää huomioida, että lapselle jää vähintään yksi turvallinen kiintymyssuhde. Lapselle läheisyys ja hyvänä pitäminen ovat tärkeitä asioita. (Pruuki ym. 2017, 99-103.)

Vanhempien on tarkkaan pohdittava eropäätöstä varsinkin silloin kuin lapset ovat pieniä. Leikki-ikäisille kertoessa erosta on käytettävä yksinkertaisia selityksiä ja perusteluja. Lapsen käytös kertoo, milloin tietoa on tullut liikaa tai lapsi ei ymmärrä sanomaa. Lapsen psykososiaalisella kehitysvaiheella on merkitystä, sille kuinka lapsi eron ajattelee. Vanhempien on painotettava, ettei ero johdu lapsesta. Leikki-ikäisen on vaikea hahmottaa ajankulua, jota voi helpottaa esimerkiksi merkitsemällä isän ja äidin luona vietetyt päivät eri väreillä kalenteriin. Alakouluikäisillä lapsilla kyky hahmottaa kokonaisuuksia paranee. Alakouluikäisellä lapsella elämä on mustavalkoista, joka tarkoittaa sitä, että elämä jakaantuu hyviin ja pahoihin. Lasta kiinnostaa kenen syy ero oli. Vanhempien olisi hyvä muistaa, etteivät he mustamaalaa toista vanhempaa lasten kuullen. Tässä iässä on tärkeää, että lapsi saa tuoda keskustelussa esille myös ne kielteiset tunteet. Alakouluikäiset lapset samaistuvat samaa sukupuolta olevaan vanhempaan, ero vaikuttaa samaistumisprosessiin. Nuoret ovat tietoisia siitä, että parisuhteet

voivat päättyä eroon. Nuoren ystäväpiirissä on varmasti eroperheitä. Nuori on voinut huomata omassa ystäväpiirissä erilaisia järjestelyjä perheiden kesken. (Pruuki ym. 2017, 99-103.)

Asumisjärjestelyt voivat olla erilaisia toisilla perheillä. Eron aiheuttama stressi ja suru on nuoren helpompi jakaa ystävien kanssa ja se auttaa nuoria sopeutumaan paremmin eroon. Nuorten kehityksen keskeinen tavoite on irrottautua vanhemmista. Jos jommallakummalla vanhemmalla ilmenee erosta aiheutuvia psyykkisiä ongelmia, nuori voi kokea velvollisuudekseen tukea vanhempaa, vaikka tämä vaikuttaa negatiivisesti nuoren kehitykseen. (Pruuki ym. 2017, 99-103.)

4.4 Vanhemmuus avioeron keskellä ja eron jälkeen

Kun vanhempien parisuhde päättyy, siirtyy koko perhe muutoksen tilaan. Arkiset käytännöt ja perheen rutiinit muuttuvat. Vanhemmuutta aletaan pohtia ja omaa tärkeyttä lapselle aletaan tiedostamaan eri tavalla kuin aiemmin. (Kääriäinen 2008, 82.) Vanhemmat joutuvat arvioimaan uudelleen voimavarojaan ja vanhemmuuden merkitystä. Parhaassa mahdollisessa tilanteessa vanhemmuus voi eron jälkeen muotoutua uudelleen siten, että vanhemmuussuhde kehittyy aikaisempaa paremmaksi, kun energiaa ei kulu enää toimimattoman parisuhteen ylläpitoon. Parisuhteen päättyessä vanhemmuus jatkuu kaikesta huolimatta. Oleellista on eron jälkeisen yhteistyövanhemmuuden rakentaminen, joka kehittyäkseen tarvitsee aikaa. Eron jälkeen haasteita vanhemmuuteen tuo uudenlaisen tavan löytäminen toimiessa ja puhuessa lapsen liittyvistä yhteisistä asioista toisen kanssa. (Kääriäinen 2008, 86,104.)

Vanhempien väliset ristiriidat eivät saisi tulla lapsen ja vanhemman väliin, vaan vanhempien tulisi erotilanteessa huomioida lapsen etu mahdollisimman hyvin. Vaikka eron jälkeen vanhemmat voivat olla toisilleen vihaisia ja loukkaantuneita, tärkeää olisi, että lapsen liittyvistä asioista pystyttäisiin sopimaan yhteisymmärryksessä. Eron jälkeen voi olla tarpeen luoda yhteisiä pelisääntöjä esimerkiksi lapsen kotiintuloaikoihin ja viikkorahoihin liittyen. Lapsi saattaa testata kumpi vanhemmista antaa helpommin asioista periksi. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017.)

Erotilanteessa, mihin liittyy jätetyksi ja petetyksi tulemisen tunteita ei ole helppoa ajatella lapsen parasta. Eroaloitteen tekijällä on mahdollisuus asettua paremmin lapsen asemaan ja pohtia tilannetta heidän näkökulmastaan, joka voi auttaa lapsiin liittyvien ratkaisuiden tekemisessä. Vaikka parisuhde vanhempien välillä päättyy, se ei tarkoita vanhemmuuden huononemista tai rikkoutumista. Eroaminen voi olla myös mahdollisuus saada vanhemmuus ja vanhemman suhde lapseen toimimaan aikaisempaan paremmin. Lapsen ja vanhemman suhde voi parantua ja lapsen tarpeet voivat tulla paremmin esille kuin aikaisemmin. (Kääriäinen 2008, 70, 74.)

Lapsen tunteet eroon liittyen voivat olla vaikeita ja ristiriitaisia. Muutoksen aiheuttamaa ahdistusta vanhemmat voivat lievittää sallimalla lapsen tunteita ja yrittämällä auttaa lasta tunteiden kanssa. Lapsen surua voi joskus olla vaikeaa kohdata, mutta on tärkeää, että lapsella on mahdollisuus puhua tunteistaan. Tärkeää on turvallisuuden ja vanhempien rakkauden kokemus myös erotilanteessa. Erotilanteessa vanhempi voi olla ärtynyt, surullinen tai itkuinen tai käyttäytyä eri tavalla kuin tavallisesti. Tärkeää on olla tilanteesta avoin ja kertoa, että on paha mieli ja välillä voi itkettää, mutta se ei ole lapsen syytä. Lapsi voi syyllistyä vanhemman surullisuudesta, jos tilanteesta ei kerro avoimesti. Aikuisen tulee kuitenkin käsitellä omat hankalat tunteensa toisen aikuisen kanssa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017c.)

Vuonna 1984 astui voimaan laki, joka koskee lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta (L361/1983). Laki mahdollistaa yhteishuoltajuuden eron jälkeen. Lapsen ja muualla asuvan huoltajan yhteydenpidon turvaaminen sai lain myötä suuremman merkityksen (Kuronen 2003, 110). Lapselle on tärkeää, että eron jälkeenkin molemmat vanhemmat olisivat läsnä hänen elämässään ja muun muassa osallistuvat hänelle tärkeisiin tapahtumiin. Lapselle on tärkeää kokemus, että molemmat vanhemmat rakastavat häntä ja vanhemmuus jatkuu, vaikka vanhempien välinen parisuhde päättyy. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017c.) Vanhempien tulee ratkaista, miten molemmat vanhemmat säilyttävät eron jälkeen suhteen lapseensa. Ratkaisutapa vaikuttaa lapsen kiintymyssuhteiden ja minuuden kehitykseen, jonka vuoksi se on erityisen merkittävää. (Kääriäinen 2008, 66.) Vanhempien välillä voi olla paheksuntaa toisen vanhemmuudesta tilanteissa, joissa lapsi viettää viikonloppuja toisen luona ja arjen toisen luona. Toinen vanhempi voi nähdä, että toisen luona huvitellaan ja tehdään lapsen kanssa ainoastaan mukavia asioita, joka harmittaa häntä. Toisaalta toinen vanhempi taas voi olla harmissaan siitä, että häneltä jää kokematta arki lapsensa kanssa. (Kääriäinen 2008, 74-75.)

4.5 Asumisjärjestelyt eron jälkeen

Eron jälkeen on tehtävä ratkaisuja tapaamis- ja asumisjärjestelyistä sekä lapsen huollosta. Yleisin käytäntö eron jälkeen on yhteishuoltajuus, joista tehdään poikkeuksia vain painavista syistä. Se missä lapsi asuu ja kuinka paljon hän viettää vanhempien kanssa aikaa on sopimus- kysymys. Muutamia vuosia sitten yleisin asumisjärjestely oli sellainen, jossa lapsi asui pääsääntöisesti äidin kanssa, mutta tapasi isää loma-aikoina sekä joka toinen viikonloppu. Nyt asumisjärjestely on muuttunut niin, että vanhempien kanssa vietetty aika on tasoittunut. Suomessa tämä toteutuu usein niin, että lapsi on viikon äidin luona ja toisen viikon isän luona. Vuoroasumisen yleistymiseen on monia syitä. Isät ovat aktivoituneet, jolloin tämä on johtanut siihen, että halutaan toteuttaa vanhemmuutta tasavertaisesti. Lapsen on helpompi olla kontaktissa molempiin vanhempiin, kun lapsi asuu molempien luona vuorotellen. Vuoroasuminen tuo enemmän yhdessäoloa myös isän kanssa, joka tukee lapsen psyykkistä ja kognitiivista ke-

hitystä. (Pruuki 2017, 105-106.) Tarkkoja tilastotietoja Suomessa vuoroasumisen yleisyydestä on vaikea sanoa, sillä sen kirjaaminen perustuu vanhempien vapaaehtoiseen ilmoitukseen (Rissanen 2016). Vuosina 2011-2013 sopimuksia oli ilmoitettu vuosittain runsaat 2000 (Sarasoja & Rantala 2015).

Lapsen asumisjärjestelyistä on tehty kohtalaisen paljon tutkimuksia. Tutkimukset ovat olleet poikkileikkaustutkimuksia, eli eron kokeneiden joukko ryhmitellään eri asumisjärjestelyiden mukaan ja vertaillaan alaryhmiä toisiinsa joidenkin muuttujien suhteen. Muuttajat voivat liittyä esimerkiksi psyykkiseen hyvinvointiin, kuten masennukseen, koulumenestykseen, ystävyys suhteisiin tai päihteiden käyttöön. Pitkittäistutkimuksia on vähän, jossa olisi tutkittu muutosta useiden vuosien ajan. (Pruuki 2017, 106-107.)

Vuoroasumista on tutkittu Ruotsissa jonkin verran. Vuoroasumisen on todettu vähentävän lapsen mielenterveysongelmia, erilaista oireilua sekä sopeutumisen ongelmia, joita ero usein aiheuttaa. Pienemmällä lapsilla tutkimusta on tehty vähän, joten tutkimustietoa heidän ikänsiltään ei juuri ole. Tutkimuksissa on havaittu kuitenkin, että alle kolmevuotiaille lapsille ei suositella vuoroasumista, sillä tämän ikäinen lapsi ei osaa vielä hahmottaa ajan määrettä. Vuoroasumisessa on mietittävä lapsen hyvinvointia ja sitä, mikä lapselle on paras mahdollinen vaihtoehto. Vuoroasumisen haittoina voi olla asuinpaikan vaihdos, toistuva pakkaaminen ja jatkuvuuden katkeaminen. Jos vanhemmat asuvat lähekkäin, parempi vaihtoehto lapsen kannalta voisi olla toistuva kontakti toiseen vanhempaan, tällöin lapsi ei joudu vaihtamaan kotia jatkuvasti. Vuoroasumisen hankaluuksia on myös tiedonkulku. Vanhempien hyvä yhteistyö ja molemmin puolinen tiedottaminen on tärkeää tällaisessa tilanteessa. (Sinkkonen 2015, 264-265.)

5 Tukihenkilötoiminta ja eroauttaminen vapaaehtoistyönä

5.1 Tukihenkilötoiminta

Tukihenkilötoiminta on usein vapaaehtoistyötä ja sitä ei tehdä palkkatyönä. Tukihenkilön motiivina on usein toisten auttaminen ja oma oppiminen. (Eskola & Kurki 2005, 10.) Vapaaehtoistoimintaa toteutetaan usein tukihenkilöiden omilla taidoilla ja se on vapaaehtoista molemmille osapuolille. Tukihenkilöltä ei vaadita erityistaitoja, mutta usein tukihenkilöt käyvät tarvittaessa valmennuksen kyseiseen tehtävään. (Tuomikanta 2009, 17.) Ammatillinen tukihenkilö omaa sosiaali-, terveys- tai kasvatustieteen koulutuksen, jolla on kokemusta kyseisen kohderyhmän kanssa työskentelystä (THL 2018a). Tukihenkilö tukee henkilöitä, joiden omat verkostot ovat jostain syystä puutteellisia. Tukihenkilöt pyrkivät keventämään perheen painetta selvitä elämästä. (Lehtinen 1994, 14.) Tukihenkilön suhde tuettavaan on tärkein kokemuksiin vaikuttava tekijä. Tukihenkilön ja tuettavan suhde määrittelee vahvasti tukihenkilöiden kokemuksia

tukihenkilötoiminnasta. Muilla tukihenkilöillä, jotka toimivat vertaistukena on iso rooli kokemusten määrittämisessä. (Tuomikanta 2009, 5.)

Tukihenkilötoiminnan tavoitteista ja ajankohdasta tehdään kirjallinen sopimus. Alaikäisen lapsen kohdalla, tulee olla molempien vanhempien suostumus tukihenkilösuhteelle. (THL 2018a.) Korhosen (2005, 39-47) mukaan tukihenkilötoiminnan tavoitteena on muun muassa edistää lapsen hyvinvointia ja tukea lapsen kasvua sekä kehitystä. Tukihenkilön tulisi vaikuttaa lapsen elämään myönteisesti ja olla lapselle aikuisen roolimalli. Lapsi voi tehdä tukihenkilön kanssa tavallisia arjen asioita. Tukihenkilö kuuntelee, ohjaa ja opastaa lasta omien tietojen ja taitojen pohjalta. (Korhonen 2005, 39-47.) Tukihenkilötoimintaa toteutetaan omalla vapaa-ajalla, jolloin tukihenkilön on mietittävä, että omat voimavarat riittävät siihen. Oma jaksaminen tuo mielekkyyttä jatkaa toimintaa. Tukihenkilöiden on tärkeää asettaa omalle toiminnalle raamit, joihin on kykenevä ja valmis sitoutumaan. (Tuomikanta 2009, 18.)

5.2 Vapaaehtoinen lapsen tukena -hanke

Vapaaehtoinen lapsen tukena hankkeen aikana 2017-2019 koulutetaan vapaaehtoisia tukihenkilöitä, jotka toimivat tukihenkilöinä eroperheissä oleville lapsille. Hanke toteutetaan julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyönä. Tukihenkilöt tapaavat lasta sovittun ajanjakson ajan, kerran tai kaksi kuukaudessa. Tapaamiset suunnitellaan lapsen mielenkiinnon ja toiveiden mukaan. Tapaamisissa voidaan kuunnella lasta, puhua lapsen huolista ja tehdä toiminnallisia asioita lapsen kanssa. (Pienperheyhdistys ry 2017a.)

Tukihenkilöiden tavoitteet hankkeessa ovat lapsen tukeminen erotilanteessa, tukihenkilön auttaminen lasta kriisissä, sekä lapsen eroon liittyvien ajatusten saattaminen vanhempien tietoon. Tukihenkilön tulee kehittää eroauttamisen menetelmiä yhteistyönä julkisen sekä kolmannen sektorin kanssa. (Lankinen 2017b.) Hankekoordinaattori huolehtii tukihenkilöiden valmentamisesta, pitää yhteyttä vanhempiin, on mukana viranomaistyössä, sekä etsii lapselle tukihenkilön. Alkutapaamisessa on mukana tukihenkilö, lapsi, vanhempi ja koordinaattori. Alkutapaamisessa kirjoitetaan tukihenkilösopimus. Sopimuksen toteutumista arvioidaan, sopimusta voidaan jatkaa 3kk- 1 vuosi. (Lankinen 2017a.)

Tapaamiset voidaan järjestää Pienperheyhdistyksen tiloissa tai muussa sovittussa paikassa. Tukihenkilö hakee ja palauttaa lapsen aina sovittuun paikkaan. Tukihenkilö keskittyy lapsen hyvinvointiin. Tukihenkilö voi kertoa vanhemmalle lyhyesti mitä tapaamisessa tehtiin. Lapsi ja tukihenkilö voivat sopia keskenään, mitkä asiat on hyvä kertoa vanhemmille. Tukihenkilö välittää tiedot koordinaattorille, joka välittää tiedon molemmille vanhemmille. Konkreettisia sopimuksia ja suunnitelmia voidaan tehdä siitä, kuinka toimitaan ja edetään lapsen esille tuomissa asioissa. Perheen tilanteesta koordinaattori välittää tiedon ohjaavan viranomaista-

hon tietoon. Vapaaehtoisille tukihenkilöille järjestetään työohjauksia säännöllisesti. Tukihenkilöt eivät jää yksin huoliensa kanssa, heillä on mahdollisuus saada tukea ja keskustelua koordinaattorilta. Tukihenkilöille järjestetään virkistymistapahtuma kiitokseksi 1-2 kertaa vuodessa. (Lankinen 2017a.)

Hanke toteutetaan Stean hankeavustuksen turvin ja se käynnistyi huhtikuun lopulla 2017, jolloin hankkeeseen palkattiin koordinaattori. Hankkeen tavoitteet ovat ennaltaehkäisevä työ, vapaaehtoistoiminta ja yhteisöllisyyden lisääntyminen sekä lasten ja perheiden hyvinvoinnin ja voimavarojen vahvistuminen. Tarkoituksena on, että lapsi saa turvallisen ja luotettavan tukihenkilön. Hankkeen aikana luodaan vapaaehtoinen lasten eroauttajana valmennusmateriaali ja valmennusmalli. Materiaalien avulla perheitä autetaan sosiaalihuoltolain ja hallitusohjelman mukaisesti peruspalveluissa, jotta välttyttäisiin kalliiden erityispalveluiden käytöltä. (Lankinen 2017a.)

Hankkeen kohderyhminä ovat Helsingin kaupungin lapsiperheiden sosiaaliohjauksen ja perheneuvolan asiakkaat. Tukea tarvitsevat perheet ohjataan hankkeeseen työntekijöiden toimesta. Perheet tekevät hakemuksen ja sen jälkeen koordinaattori haastattelee perhettä. Molempien vanhempien tulee antaa lupa siihen, että lapselle voidaan etsiä tukihenkilö. Yhteistyötä tehdään eropalveluja, tukihenkilötoimintaa ja vapaaehtoistoimintaa tuottavien tahojen kanssa. (Lankinen 2017a.)

Hankkeen aikana arvioidaan toiminnan tuloksellisuutta. Kun perhe tulee mukaan hankkeeseen, molempien vanhempien ja mahdollisesti myös lapsen tulee täyttää alkukartoituskysely. Kyselyssä selvitetään perheen tämänhetkistä tilannetta. Tilannetta arvioidaan uudestaan tukihenkilösopimuksen jatkamisen yhteydessä eli noin 3 kuukauden jälkeen. Hankkeen lopulla vanhemmat ja lapsi täyttävät uudelleen alussa tehdyn kyselyn. Kyselyllä voidaan arvioida toiminnan vaikutuksia ja selvittää lapsen hyvinvointia. Ohjaavalta taholta eli Helsingin kaupungin työntekijöiltä pyydetään palautetta hankkeen onnistumisesta. Kyselyssä selvitetään hankkeen tuloksia ja vaikutusta. Tarkoituksena on selvittää, mitä vaikutuksia ohjaavan tahon mielestä hankkeella on ollut perheiden elämään. (Lankinen 2017a.)

Hankkeesta tiedotetaan yhdistyksen kotisivuilla sekä sosiaalisessa mediassa. Vapaaehtoisten tukihenkilöiden etsimisessä hyödynnetään sisäisiä verkostoja. Yhteistyötahoille on tehty esite. Lapsiperheiden sosiaaliohjauksen ja perheneuvolan työntekijöille on annettu perheille suunnattu esite, jota työntekijät voivat jakaa perheille. Tarvittaessa myös koordinaattori voi käydä kertomassa hankkeesta yhteistyökumppaneiden palaverissa. Yhteistyökumppaneina on Helsingin kaupungin lapsiperheiden sosiaaliohjaus ja perheneuvola, jotka ohjaavat perheitä hankkeen piiriin. Perheoikeudellisten asioiden päällikkö on mukana ohjausryhmässä. Helsinki Mission toimii vapaaehtoistoiminnan koordinaattorina. Kasper- Kasvatus- ja perheneuvonta ry

ovat mukana tukihenkilöiden valmennuksessa. Asiantuntijaosaamisen vaihtoa voidaan toteuttaa Mannerheimin lastensuojeluliiton, erityishuoltojärjestöjen liitto Ehjä ry:n ja Helsingin kaupungin lastensuojelun tukihenkilötoiminnan kanssa. Opinnäytetöiden ja projektien tekijöinä on Laurea- ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijoita. Yhteistyökumppaneiden kanssa yhteistyö auttaa tavoitteiden saavuttamisessa. (Lankinen 2017a.)

6 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Tämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on selvittää tekijöitä, jotka ovat edistäneet lapsen selviytymisestä vanhempien erosta, ja mistä ja miten lapset ovat saaneet apua vanhempien erotilanteessa. Tavoitteena on tuottaa tietoa lapsen näkökulmasta, jota Pienperheyhdistys ry voi hyödyntää Vapaaehtoinen lapsen tukena -hankkeessaan.

Tutkimuskysymys:

Millaiset tekijät edistävät lapsen selviytymistä ja hyvinvointia vanhempien eron jälkeen?

7 Menetelmälliset valinnat

7.1 Kirjallisuushaku aineistonkeruumenetelmänä

Kirjallisuuskatsaus pyrkii vastaamaan tutkimuskysymykseen ja se koostuu rajatulta alueelta kootusta tiedosta. Kirjallisuuskatsausta tehdessä on huomioitava, että aiheesta on edes jonkin verran tutkittua tietoa. (Johansson, Axelin, Stolt & Ääri 2007, 2.) Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen valitaan ajanmukaisia, sekä tarkoitukseen sopivia tutkimuksia (Cochrane database 2016). Johansson ym. (2007, 6) toteavat, että systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekemiseen tarvitaan vähintään kaksi tutkijaa, jotta se olisi luotettava.

Katsauksen kaikki vaiheet tulee tarkoin määrittää ja kirjata, jotta katsaus voidaan toistaa ja virheet minimoidaan (Egger, O'Rourke & Smith 2001). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus etenee vaihe vaiheelta. Vaiheita voi olla useita ja vaiheet alkavat suunnittelusta ja loppuvat tuloksiin. Suunnitteluvaiheessa selvitetään aiemmat tutkimukset aiheesta, määritellään tutkimuksen tarve sekä tehdään suunnitelma. Tutkimuskysymyksiä tulee olla yhdestä kolmeen ja ne on hyvä olla selkeät. Kun tutkimuskysymykset on laadittu, valitaan menetelmä kirjallisuuskatsauksen tekemiseen. Menetelmät pitävät sisällään muun muassa tietokantojen valinnan sekä pohditaan hakutermit. Tietokantahaun lisäksi on tärkeää sisällyttää manuaalista tiedon hakua, jotta saadaan mahdollisimman kattavaa tiedon hankintaa. Tutkimusten sisäänotto- ja poissulkukriteerit on laadittava. Katsauksen toisessa vaiheessa valikoidaan tutkimukset, analysoidaan tutkimukset tutkimuskysymysten mukaisesti, sekä analysoidaan tutkimukset yhdes-

sä. Katsauksen viimeisessä vaiheessa raportoidaan tulokset ja tuloksista tehdään johtopäätökset. (Johansson ym. 2007,5-7.)

Tutkimusten mukaanotto- ja poissulkukriteerit määritellään tutkittavan aineen kohderyhmä huomioiden. Jos kriteerit on valittu liian tiukasti, voi olla riskinä, ettei kaikkia olennaisia tutkimuksia tavoiteta. Jos taas kriteerit on valittu liian laajasti, voi tutkimuksia olla vaikea vertailla ja yhdistää tietoa. (Stolt, Axelin & Suhonen 2015, 59-60.)

7.2 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus - aineistonanalyysi

Systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tekeminen alkoi suunnittelemalla ja alustavien lähteiden kartoittamisella erilaisista tietokannoista. Valittiin sopivia hakusanoja ja mietittiin, miten hakua rajataan. Laadittiin sisäänotto- ja poissulkukriteerit ennen varsinaisten hakujen tekemistä. (Taulukko 1.)

Tässä systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa haettiin artikkeleita suomenkielisillä hakusanoilla: avioero*, laps*, tukem*, kokemu*, hyvin* ja englanninkielisillä hakusanoilla: parental, divorce, children, support, coping. Alussa haettiin tuloksia hakusanojen erilaisilla yhdistelmillä eri tietokannoista. Lopulliset haut tehtiin Cinahl, Medic ja Finna -tietokannoista ja lisäksi tehtiin manuaalinen haku. (Liite 2.) Saatiin aineistonhakuun apua kirjaston informaatikolta, joka auttoi erilaisten tietokantojen käytössä, hakusanojen valinnassa ja haun rajaamisessa. Kirjaston informaatikko auttoi myös artikkeleiden tilaamisessa.

Valittiin tutkimusartikkeleita otsikon perusteella, jonka jälkeen luettiin valituista artikkeleista tiivistelmä. Tiivistelmän lukemisen perusteella valittiin tutkimusartikkelimme, jonka perusteella luettiin koko teksti. Kirjallisuushaussa haettiin artikkeleita sekä suomenkielisistä, että englanninkielisistä tietokannoista. Vanhempien eroamiseen liittyviä artikkeleita löytyi melko runsaasti, mutta moni artikkeleista ei suoranaisesti vastannut tutkimuskysymykseen, joten käytettiin aineistohaussa myös manuaalista hakua. Aiheeseen sivuvaava tutkimusta, erityisesti mielenterveysongelmiin ja päihteiden käyttöön liittyen on tehty laajalti, mutta erityisesti lapsen hyvinvointiin ja selviytymiseen vanhempien eron jälkeen löytyi vain rajallisesti tutkimustietoa.

SISÄÄNOTTOKRITEERIT	POISSULKUKRITEERIT
<ul style="list-style-type: none"> • Artikkelit on julkaistu vuosina 2000-2018 • Tutkimukset, jotka käsittelevät lapsen selviytymistä tai hyvinvointia vanhempien eron jälkeen • Tutkimukset, jotka on julkaistu suomeksi tai englanniksi • Maksuton saatavuus 	<ul style="list-style-type: none"> • Tutkimuksen kohderyhmä väärä • Tutkimus ei vastaa tutkimuskysymykseen • Tutkittu vanhempien kokemusta, selviytymistä tai hyvinvointia • Tutkimus kuvaa eron aiheuttamia mielenterveys- tai päihdeongelmia • Ei saatavilla Suomessa

Taulukko 1: Tutkimusartikkeleiden sisäänotto ja poissulkukriteerit

Tietokantahaun kautta löydettyjä tutkimusartikkeleita valittiin lisätarkasteluun otsikon perusteella. Otsikoiden perusteella lisätarkasteluun valittiin yhteensä 28 tutkimusartikkelia. Kaikista luettiin tiivistelmä ja asettamien sisäänotto- ja poissulkukriteerien perusteella karsittiin pois tutkimukset, jotka eivät täyttäneet kriteereitä. Koko tekstin perusteella kirjallisuuskatsaukseen valikoitui yhteensä 9 artikkelia. Tehtiin lisäksi manuaalinen haku jo valittujen suomenkielisten artikkelien lähdeluetteloista, joista löydettiin vielä 3 artikkelia kirjallisuuskatsaukseen. Tarkoituksena oli muodostaa mahdollisimman kattava kokonaiskuva aiheesta jo tutkitun tiedon pohjalta vastauksena tutkimuskysymykseen.

7.3 Aineiston kuvaus

Tarkoituksenmukainen tutkimuskysymykseen vastaava aineisto muodostui yhteensä kahdestatoista tutkimuksesta. Aineistoon valittiin sekä laadullisia, että määrällisiä tutkimuksia kirjallisuuskatsaukseen. Kirjallisuuskatsaukseen valittiin artikkeleita, jotka ovat julkaistu vuosina 2000–2018 ja ovat vähintään pro gradu-tason tutkimuksia. Kohderyhmänä oli vanhempiensa eron lapsena kokeneet, joiden selviytymiseen ja hyvinvointiin edistäviä tekijöitä eron jälkeen oli kuvailtu. Artikkeleiden sisältöä arvioitiin tutkimuskysymystä hyödyntäen. Artikkelit taulukoitiin ja keskeiset tulokset, käytetyt menetelmät, analyysitavat, tutkimusotoksen ja muut olennaiset tiedot kirjattiin ylös. (Liite 1.)

7.4 Aineiston analyysi - sisällönanalyysi

Aineiston analyysi toteutettiin sisällönanalyysimenetelmällä. Kankkusen ja Vehviläinen-Julkusen (2009, 135) mukaan sisällönanalyysi voi olla joko aineistolähtöistä eli induktiivista tai teorialähtöistä eli deduktiivista. Tässä opinnäytetyössä analyysi oli induktiivista eli aineistolähtöistä, jolloin luokiteltiin sanoja niiden teoreettisen merkityksen perusteella. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tavoitteena on löytää aineistolle yhteinen logiikka ja kertomus, joka kuvaa toimintaa. Deduktiivisen sisällönanalyysin lähtökohtina on teoria tai teoreettiset käsitteet, joiden ilmenemistä selvitetään käytännössä. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 134-135; Vilka 2005, 139-142.)

Induktiivisessa sisällönanalyysissä tutkimuskysymykset ohjaavat päättelyä ja kategorisointia. Kategoriat johdetaan aineistosta. Induktiivisessa sisällönanalyysissä pyritään luomaan kokonaisuus, jota eivät ohjaa aikaisemmat havainnot, tiedot tai teoriat. Aineiston analyysi tehdään vaiheittain, siten että aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja abstrahoidaan. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 135.)

Induktiivisessa sisällönanalyysissä lähdetään liikkeelle siitä, millaista yhteistä logiikkaa lähdetään etsimään tutkimuskysymyksille. Sen jälkeen aineisto pelkistetään, eli karsitaan pois epäolennainen tieto, mutta ei hävitetä olennaista tietoa. Pelkistämisen aineisto pilkotaan osiin ja tiivistetään tutkimuskysymysten kannalta olennaisten asioiden mukaisesti. Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään loogiseksi kokonaisuudeksi sen mukaisesti, mihin ongelmiin ollaan etsimässä vastauksia. Ryhmittely perustuu analyysiyksikköön, joka voi olla yksittäinen sana, lause tai ajatuskokonaisuus. Sen jälkeen jokainen ryhmä nimetään sisällön mukaisella yläluokalla, jotta lopuksi muodostuu kokonaisuus ja teoreettinen malli. (Vilka 2005, 140.)

Kankkusen ja Vehviläinen-Julkusen (2009, 134) mukaan sisällönanalyysillä on mahdollista esittää ilmiö laajasti, mutta tiiviisti, jonka seurauksena syntyy käsitteellönnöksiä, -järjestelmiä, -malleja tai -karttoja. Sisällönanalyysin vahvuuksia ovat sisällöllinen sensitiivisyys ja tutkimusasetelman joustavuus. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2009, 134.)

Tuomi ja Sarajärvi (2009, 123-124) kuvaavat, että systemaattisen kirjallisuuskatsauksen toteuttamisessa voidaan käyttää sisällönanalyysiä apuna, jolloin on mahdollista koota ja tiivistää aineistoa. Sisällönanalyysin avulla kootut luokat auttavat aineiston tarkastelussa, jonka perusteella voidaan lopulta alkaa hahmottamaan kirjallisuuskatsauksen tulosta. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 123-124.)

Sisällönanalyysi alkoi etsimällä tutkimuskysymykseen vastaavia alkuperäisilmauksia valituista tutkimusartikkeleista (N=12). Alkuperäisilmaukset pelkistettiin, eli karsittiin epäolennainen tieto kadottamatta olennaista tietoa. Pelkistykset ja alkuperäisilmaukset jaettiin alaluokkiin

niistä löytyvien samankaltaisuuksien perusteella ja taulukoitiin Microsoft Office Word -sovelluksella. Lopuksi muodostettiin alaluokat vielä yhteisiin pääluokkiin ja värikoodattiin saamaan aihepiiriin liittyvät ilmaukset. (Liite 3) Alla esimerkki yhdestä muodostuneesta pääluokasta.

<ul style="list-style-type: none"> • Psykoterapia oli auttanut lasta. • Aikuisten tuki, puheeksi ottaminen ja avun piiriin ohjaaminen on ollut merkityksellistä. • Ammattiavun hankkiminen tarvittaessa lapselle vähentää vahingollisia seurauksia. • Perheterapia ja ammatitapu tukivat lasta. • Viranomaisten ja terveydenhuollon apu nuorten tukemisessa elämän kriisivaiheessa oli tärkeää. • Perheterapia koettiin hyödylliseksi. 	<p>Ammattilaisilta saatu tuki</p>	<p>Perheen ja lähipiirin ulkopuolelta tullut tuki</p>
--	-----------------------------------	---

Kuva 3. Esimerkki yhdestä muodostuneesta alaluokasta.

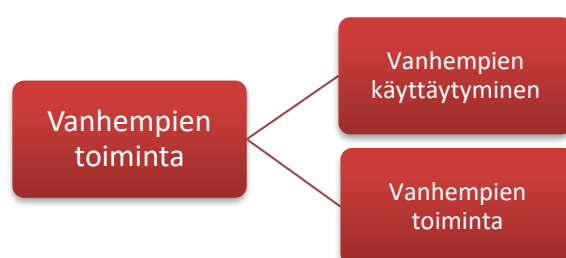
8 Tulokset

Sisällönanalyysin kautta muodostui kuusi pääkategoriaa, jotka vastaavat tutkimuskysymyseen. Nämä kategoriat esitellään ja kuvaillaan tässä luvussa. Pääkategorioita ovat; Vanhempien toiminta, lähiverkoston antama tuki lapselle, lapsen kanssa kommunikoiminen, harrastusten vaikutus erosta selviytymiseen, perheen ja lähipiirin ulkopuolelta tullut tuki ja lapsen omat resurssit käsitellä eroa.

Kuva 4. Muodostuneet pääluokat

8.1 Vanhempien toiminta

Vanhempien toimintaan kuului analyysistä johdettuna vanhempien käyttäytyminen, vanhempien yhteistyö ja vanhempien yhteiset pelisäännöt. Tässä kategoriassa käsiteltiin erityisesti vanhemmuutta ja vanhempien tekemiä järjestelyitä eron jälkeen ja niiden vaikutuksia lapsiin.

8.1.1 Vanhempien käyttäytyminen

Vanhempien toiminnassa eron jälkeen heidän käyttäytymisensä oli tulosten perusteella yhteydessä lasten selviytymiseen vanhempien erotilanteessa. Vanhempien toiminta voi edistää lapsen sopeutumista sitä helpottaen tai vaikeuttaen. (Sundvall-Piha 2015; Väyrynen 2008; Maijanen 2014; Salo 2011; Weston 2009.) Lapsen kykyyn sopeutua tilanteeseen edistää hyvän vanhemmuuden lisäksi myös kasvatustyylin lämpö, kyky osoittaa läheisyyttä lapselle ja osallistuminen lapsen elämäntapahtumiin myös eron jälkeen (Salo 2011; Sundvall-Piha 2015). Vanhempien on oleellista lisäksi panostaa omaan hyvinvointiinsa, sillä vanhempien hyvinvointi on yhteydessä lasten hyvinvointiin (Maijanen 2014).

”Auttamalla vanhempia mahdollisimman hyvään yhteiseen erovanhemmuuteen voidaan auttaa lasten sopeutumista eroon ja vähentää näin eron ikäviä pitkäaikaisvaikutuksia eronneiden lasten elämässä sekä lapsuudessa että aikuisuudessa.” (Sundvall-Piha 2015)

Eri tutkimustuloksissa korostuu myös, että lapsen selviytymistä edistää se, että lapsi jätetään vanhempien riidan ulkopuolelle ja mahdollinen huoltoriita rajataan aikuisten asiaksi. Tärkeää olisi, ettei lapsen tarvitse ajatella vanhempien riitaa tai joutua riidan välikappaleeksi. Vanhemman ei tulisi myöskään mustamaalata toista vanhempaa lapsen kuullen ja näyttää lapselle negatiivisia tunteita toista vanhempaa kohtaan, vaan sallia lapsen rakastaa molempia vanhempiaan erosta huolimatta. (Leivo 2009; Sundvall-Piha 2015; Väyrynen 2008; Weston 2009.)

”Mitä paremmin vanhemmat kykenevät eriyttämään päättäneeseen parisuhteeseensa liittyvien asioiden käsittelemisen vanhemmuuden kysymyksistä, sen paremmin heidän lapsensa voivat sopeutua eron jälkeiseen elämään.” (Sundvall-Piha 2015)

8.1.2 Vanhempien yhteistyö

Vanhempien kyky yhteistyöhön eron jälkeen korostui tutkimustuloksissa. (Kiiski 2011; Kotilainen 2015; Weston 2009) Yhteyden säilyttäminen etävanhempaan oli olennaista lapsen selviytymisen kannalta, kuten myös muihin lapselle läheisiin ihmisiin poismuuttavan vanhemman puolelta. (Kotilainen 2015; Weston 2009.) Molempien vanhempien tulisi toimia yhteistyössä, ja myös sen vanhemman, jonka kanssa lapsi ei asu, tulisi olla edelleen osana lapsen elämää ja osallistua lapselle merkityksellisiin elämäntapahtumiin (Kotilainen 2015; Sundvall-Piha 2015).

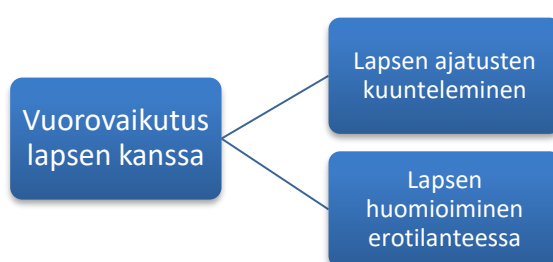
”Lapsen erosta selviytymiseen vaikuttavat lapsen suhde vanhempiinsa, vanhempien väliset ristiriidat sekä perheen taloudellinen tilanne. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on eron jälkeen keskeistä, että lapsi voi säilyttää yhteyden myös siihen vanhempaan, jonka luona hän ei asu. Molempien vanhempien osallistuminen lapsen arkeen ja vanhempien kyky yhteistyöhön ovat yhteydessä lapsen hyvinvointiin.” (Kotilainen 2015)

Erosta kertominen lapselle olisi hyvä tehdä yhteisesti molempien vanhemman toimesta. Kertomistyylin lempeys ja yhteistyö vanhempien välillä edistää lapsen sopeutumista erotilanteessa. Tällöin molemmat vanhemmat voivat vastata lapsen kysymyksiin ja lohduttaa lasta kertomisen hetkellä. (Kiiski 2011; Weston 2009.)

Asumisesta, tapaamisesta ja lapsen huoltajuudesta oli tärkeää sopia yhdessä vanhempien toimesta pian eron jälkeen. (Kotilainen 2015; Sundvall-Piha 2015) Muutosten aikataulu ja selvyys tapahtumien kulusta oli olennaista lasten ja nuorten selviytymisen kannalta. Helpottavaa lapsille oli tietää millaisia muutoksia tulee tapahtumaan ja miten asiat järjestetään. Mahdollisuus kysymyksille ja keskustelulle järjestelyihin liittyen oli olennaista. (Kotilainen 2015.)

”Lapsen selviytymistä auttaa, jos vanhemmat voivat sopia pian eron jälkeen siitä, miten lapsen asuminen, tapaaminen ja huolto järjestetään.” (Kotilainen 2015)

8.2 Vuorovaikutus lapsen kanssa

Lapsen kanssa vuorovaikuttaminen muodostui yhdeksi pääluokaksi tutkimusartikkelien analyysissä. Kommunikaatio jakautui lapsen ajatusten kuulemiseen ja lapsen huomiointiin erotilanteessa.

8.2.1 Lapsen ajatusten kuuleminen

Tutkimustuloksissa korostui perheen avoin keskustelu, rehellisyys ja toisten tukeminen lapsen selviytymistä tukevana tekijänä. Mahdollisuus keskustelulle tulevaisuuteen liittyvistä muutoksista, lapsen mielipiteen kuuleminen ja omiin asioihin vaikuttamisen mahdollisuus olivat selvästi selviytymiseen positiivisesti edistäviä tekijöitä. (Viinikka 2012; Weston 2009; Maundeni 2002; Jacobs & Sillars 2012.)

Erosta selviytymisen kannalta puhuminen ja kuulluksi tuleminen nousi yhtenä keskeisenä asiana. Puhuminen vaikutti ajatuksiin arjesta ja tulevaisuudesta ja myös ajatusten ja tunteiden ääneen jakaminen oli helpottava tekijä eron käsittelyssä. (Viinikka 2012; Jacobs & Sillars 2012.)

*”Yleisesti vastauksista päätellen lasten selviytymiseen ja siihen miten ero vaikuttaa vastaa-
jien ajatteluun arkielämästä ja tulevaisuudesta liittyy kiinteästi lasten kanssa puhuminen.”*
(Viinikka 2012)

Keskustelussa lasten kanssa tulisi puhua ymmärrettävästi heidän tunteitaan ja huoliaan kuunnellen. Eroperheiden kanssa työskenneltäessä oli tärkeä korostaa kommunikoinnin merkitystä erotilanteessa, sillä perusteluiden saaminen ja avoin kommunikointi auttoivat lasta selviytymään paremmin. Avoimuus keskustelussa ja kuulluksi tulemisen tunne sai aikaan lapsille kokemuksen siitä, että he voivat osallistua heitä koskevaan päätöksentekoon ja he voivat vaikuttaa omaan tilanteeseensa. (Weston 2009; Maundeni 2002.)

”Lapset kokevat voimaantumista perheissä, joissa keskustellaan tunteista avoimesti, ollaan rehellisiä ja tuetaan toisia yhteisesti, tällöin he tietävät järjestelyistä eroon liittyen ja heille puhutaan ymmärrettävästi tilanteesta ja heidän tunteitaan ja huoliaan kuunnellaan. Lapset tuntevat itsensä osallisiksi päätöksentekoon ja heille syntyy kokemus, että he voivat vaikuttaa omaan tilanteeseensa.” (suomennos, Weston 2009)

8.2.2 Lapsen huomioiminen erotilanteessa

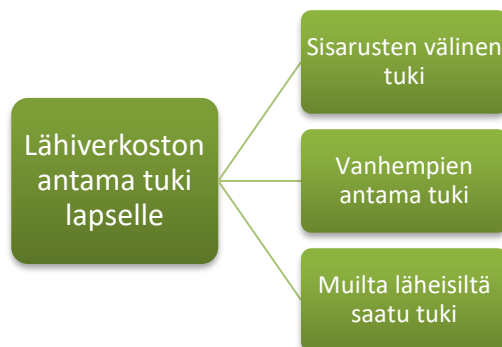
Selviytymistä edisti olennaisesti lapsen kokemus siitä, että elämä jatkuu erosta huolimatta ja asiat saadaan järjestykseen. Säännöllisyyden ja ennakoitavuuden on todettu olevan eroon sopeutumista edistäviä tekijöitä. Vaikuttamisen mahdollisuus ja tiedon saamisen tärkeys korostuu tutkimustuloksissa selkeästi ja näiden mahdollistaminen lisää lapsen sopeutumista. (Leivo 2009; Sundvall-Piha 2015; Kotilainen 2015.)

”Lapset näyttäisivät selviytyvän uudenaikaisissa olosuhteissa ja perhe-kokoonpanoissa sitä paremmin, mitä enemmän heillä oli tilaa itse vaikuttaa asioihin.” (Leivo 2009)

Lapselle tulisi sallia myös voimakkaiden tunteiden näyttäminen eroon liittyen ja lapsen tulisi saada tukea surunsa käsittelyssä. Lapsen tarpeiden huomioiminen on erityisen tärkeää, sillä oikeanlaisen tuen ja tunteiden ilmaisemisen mahdollisuus vähentää negatiivisia seurauksia tai voi poistaa ne jopa kokonaan. Lasten huomiointi mahdollistaa hyvän erosta selviytymisen. (Weston 2009; Kiiski 2011.)

”Jos lapsille annetaan oikealaista tukea surun eri vaiheiden käsittelyssä perheen hajotessa ja heidän annetaan ilmaista voimakkaita tunteitaan tapahtuneesta, negatiiviset seuraukset menetyksestä voivat vähentyä tai kokonaan poistua.” (suomennos, Weston 2009)

8.3 Perheen ja läheisten antama tuki lapselle

Lähiverkoston antamaan tukeen kuului sisarusten välinen tuki, vanhempien antama tuki ja muilta läheisiltä saatu tuki. Tässä osiossa kuvailtiin kuinka eri ihmisiltä saatu tuki edisti eroista selviytymistä sekä kuinka saatu tuki vaikutti nuoriin.

8.3.1 Sisarusten välinen tuki

Sisarusten tuki koettiin tutkimustuloksissa erittäin tärkeänä sekä olennaisena voimanlähteenä. Sisarusten välinen hyvä suhde ennusti parempaa sopeutumista eroon. Sisaruksen antama tuki toisilleen sekä yhdessä vietetty aika, tuki lapsia erotilanteessa. Sisarukset saivat emotionaalista tukea toisiltaan, kun molemmat olivat samassa tilanteessa. (Jacobs & Sillars 2012; Viinikka 2012.)

”Yllätyksekseni sisarusten välisellä tuella on suuri merkitys vanhempien erotessa lasten maailmassa. Paras tuki mitä voi vastauksien mukaan saada on sisarusten välinen ymmärrys.” (Viinikka 2012)

Vakauttava vaikutus sisarusten tuella oli etenkin eroissa, joissa vanhemmat hoitivat eron huonosti. Tällöin sisarusten välinen tuen merkitys oli korostunutta. (Jacobs ym. 2012.)

8.3.2 Vanhempien antama tuki

Aineiston perusteella voidaan nähdä, että mikäli lapsella oli läheinen suhde edes toiseen vanhempansa, suojaa se lasta eron vaikutuksilta. Hyvä kontakti lapsen ja vanhemman välillä edesauttoi sopeutumaan eroon. Myös isän tiivis kontakti, kummankin vanhemman osallistuminen päivittäiseen elämään ja heidän kykynsä yhteistyöhön lapsen liittyvissä asioissa olivat sopeutumista edistäviä tekijöitä. Erityisesti vanhempien antama tuki edesauttoi eroista selviytymisessä, verrattaessa sitä muilta läheisiltä tai lähipiirin ulkopuolelta saatuun tukeen. (Sundvall-Piha 2015; Leivo 2009; Jacobs & Sillars 2012.)

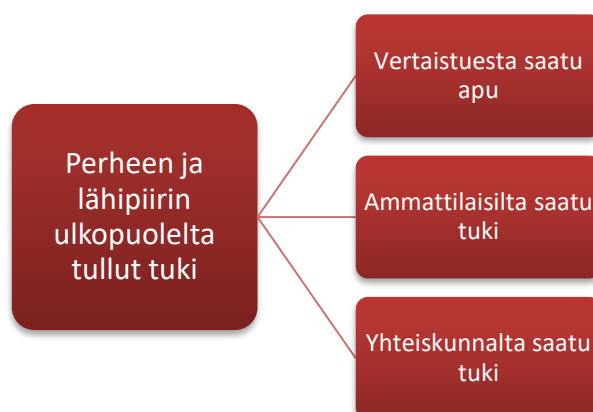
”Useiden tutkimusten perusteella tiheän kontaktin voidaan katsoa johtuvan lapsen ja vanhemman välisen suhteen laadun paranemiseen, mikä puolestaan edesauttaa lapsen sopeutumista eroon.” (Sundvall-Piha 2015)

8.3.3 Muilta läheisiltä saatu tuki

Ystäviltä saatu tuki nousi keskeiseksi selviytymisen kannalta. Tuloksissa eron kokeneet lapset sai ystäviltä tukea muun muassa harrastusten parissa, vapaa-ajalla ja internetissä. Myös isovanhempien ja sukulaisten ja muiden läheisten antamalla tuella oli tärkeä rooli selviytymisen kannalta. (Maijanen 2014; Viinikka 2012.)

”Ystävät nousivat todella merkittävään asemaan selviytymisen kannalta. Miltei kaikissa vastauksissa mainittiin ystävät.” (Viinikka 2012)

8.4 Perheen ja lähipiirin ulkopuolelta tullut tuki

Monipuolinen tuki perheen ulkopuolelta koettiin tutkimustuloksissa hyödylliseksi erosta selviytymisessä. Erosta selviytymisessä saatu tuki jakautui vertaistuesta, ammattilaisilta ja yhteiskunnalta saatuun tukeen.

8.4.1 Vertaistuesta saatu tuki

Perheen asioiden käsittely yhdessä muiden samassa tilanteessa olevien kanssa osoittautui tärkeäksi ja samaistuminen toisen ihmisen kokemuksiin auttoi nuoria omassa tilanteessaan. Vertaistuesta saadut neuvot koettiin hyödyllisiksi erosta selviytymisessä. Vertaistuki nousi yhtenä tärkeimmistä tukimuodoista vanhempien eron jälkeen ja sen merkitys oli jopa ystävien tukea suurempaa. Vertaistuen ryhmätoiminta auttoi nuoria suhtautumaan paremmin eroon ja ajattelemaan positiivisemmin eroon liittyvistä asioista. (Nivala 2011; Viinikka 2012.)

”Vertaistuesta saatu apu oli kuitenkin aivan omaa luokkaansa ja määriteltiin paremmaksi usein kuin vain ystävältä tullut tuki.” (Viinikka 2012)

8.4.2 Ammattilaisilta saatu tuki

Kirjallisuuskatsauksen aineiston mukaan ammattilaisilta saatu tuki voi vähentää lasta haitallisilta seurauksilta. (Weston 2009). Ammattilaisten yhteistyö keskenään auttoi löytämään parhaat väylät nuorten tukemiseen vaikeassa elämäntilanteessa. (Maijanen 2014.) Lapsen ohjaaminen vanhempien toimesta avun piiriin oli tärkeää etenkin silloin, kun välien selvittelyssä oli haasteita. Perheterapia ja muu ammattiapu oli tutkimustuloksien perusteella koettu hyödylliseksi. (Väyrynen 2008; Nivala 2011; Weston 2009; Maijanen 2014; Viinikka 2012.)

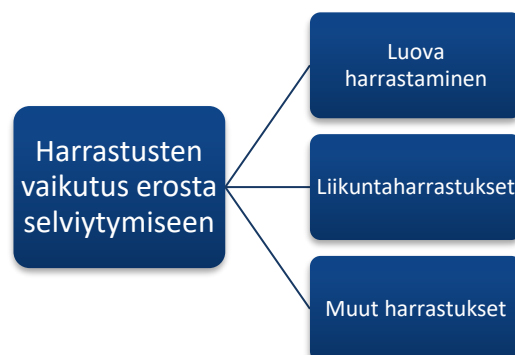
” Oma psykoterapia oli auttanut. ” (Väyrynen 2008)

8.4.3 Yhteiskunnalta saatu tuki

Kulttuuristen olosuhteiden ja yhteiskunnallisten normien merkitys sopeutumisen edistämässä vanhempien eroon näkyi yhtenä selviytymistä tukevana tekijänä. Merkitystä oli sillä, että erot yleistyvät maassamme ja erojen normalisoituminen yhteiskunnassa auttoi lasta selviytymään erosta paremmin. (Kiiski 2011.) Kun monen muunkin esimerkiksi samaa koululuokkaa käyvän lapsen/nuoren vanhemmat ovat eronneet, asia nähdään normaalimpana, joka edistää sopeutumista. Koulussa ystäviltä ja aikuisilta saatu tuki mainittiinkin tärkeänä asiana tutkimustuloksissamme. (Maijanen 2014.)

”Joku nuori viihtyi koulussa ja sai sieltä tukea koulun aikuisilta tai kavereiltaan. ” (Maijanen 2014)

8.5 Harrastusten vaikutus erosta selviytymiseen

Erosta selviytymisessä erilaisten harrastusten merkitys korostui tutkimustuloksissamme. Erilaiset ihmiset harrastivat erilaisilla tavoilla, mutta kokemus harrastusten vaikutuksesta selviytymistä edesauttavana tekijänä oli selkeä. Harrastuskategoriat olivat luovat harrastukset, liikuntaharrastukset sekä muut harrastukset, joissa harrastaminen yleisesti oli mainittu yhtenä selviytymistä tukevana tekijänä.

8.5.1 Luova harrastaminen

Tuloksista kävi ilmi, että luovat harrastukset, kuten kirjoittaminen, lukeminen, musiikin soittaminen ja kuunteleminen oli erittäin merkityksellistä erosta selviytymisessä. Intensiivinen harrastaminen luovien harrastusmuotojen parissa sai ajatukset erosta muualle ja helpottivat täten oloa. (Viinikka 2012; Väyrynen 2008.)

”Monissa vastauksissa tulikin esiin lukeminen, kirjoittaminen ja musiikki. Joissain se oli mainittu jopa tärkeimmäksi tukikeinoksi.” (Viinikka 2012)

8.5.2 Liikuntaharrastukset

Urheileminen ja liikunta eri tavoilla auttoivat lapsia ja nuoria eron käsittelyssä. Liikuntaharrastukseen uppoutumalla ajatukset sai muualle ja myös kotiympäristön vaihtaminen harrastusilmapiiriin koettiin helpottavana. Harrastuksessa läsnä olevat kaverit ja joukkuetoverit olivat helpottavia tekijöitä eron käsittelyssä. (Viinikka 2012; Väyrynen 2008.)

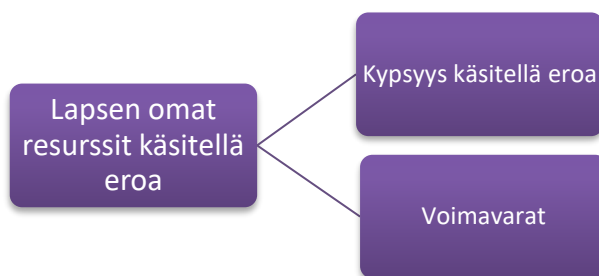
”Harrastukset helpotti, että on ollu jotain hommaa, pelasin lentopalloa, mönkijällä tuli ajettua paljon, silloin unohtuu kaikki muut asiat, hukuttaa sellaset mielialat, mitä on tapahtunut ja mitä tulee tapahtumaan, voi elää vain siinä hetkessä... kavereitten ja omanikäisten kanssa asiat saa mielestä.--” (Väyrynen 2008)

8.5.3 Muut harrastukset

Yleisesti harrastuksia käsittelevissä tuloksissa myös kuvattiin sitä, että harrastuksissa ajatukset sai pois vanhempien erosta ja harrastukset olivat positiivisia ja helpottavia tekijöitä vanhempien eron keskellä. Kotoa pois lähteminen harrastuksen pariin koettiin tärkeänä, jolloin pystyi uppoutumaan muuhun kuin eroon liittyviin ajatuksiin. (Viinikka 2012; Väyrynen 2008; Maijanen 2014.)

”Harrastuksiin voi uppoutua pois eroajatuksista.” (Maijanen 2014)

8.6 Lapsen omat resurssit käsitellä vanhempien eroa

Tutkimustuloksista tuli esille, että lapsen omilla resursseilla on merkitystä erosta selviytymisen kannalta. Lapsen omalla kypsyydellä ja voimavaroilla on keskeinen merkitys sopeutumiseen ja selviytymiseen erotilanteessa.

8.6.1 Kypsyys käsitellä eroa

Merkittävässä roolissa lapsen sopeutumisen kannalta oli, miten lapsi itse käsittelee aiheutunutta mielipahaa ja pettymystä. Tunteiden käsittelyssä olennaista on lapsen kypsyys ja tunteet. (Jacobs & Sillars 2012.)

”Oli esimerkkejä kummastakin paljon tukevista ja ei-tukevista sisaruksista. Lopullinen sopeutuminen suurimmassa osassa tilanteita vaikutti heijastavan (oli riippuvainen) yksilön kypsyyttä ja pettymyksen tai mielipahan laittamista sivuun, ennemmin kuin sitä, että oliko vastaanottanut tukea vanhemmilta tai sisaruksilta” (suomennos, Jacobs & Sillars 2012)

8.6.2 Voimavarat

Lapsen omat voimavarat olivat merkityksellisiä ja ne edistivät sitä, miten lapsi käsittelee eroa ja miten hän tukee itseään erotilanteessa. (Maijanen 2014.)

”Nuoren omilla sisäisillä voimavaroilla oli merkitystä siihen, miten hän pystyi käsittelemään eroa ja saamaan tukea itseltäänkin.” (Maijanen 2014)

9 Eettisyys ja luotettavuus

Kankkunen ja Vehviläinen-Julkunen (2009, 152) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuutta arvioidaan tarkastelemalla validiteettia ja reliabiliteettia. Validiteetti tarkoittaa sitä, että onko tutkimuksessa mitattu juuri sitä, mitä on ollut tarkoituskin ja reliabiliteetti tarkoittaa puolestaan sitä, kuinka pysyviä tulokset ovat. (Kankkunen & Julkunen-Vehviläinen 2009, 152.)

Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tulee pohtia, kuinka luottavaa kirjallisuuskatsauksella saatu tieto on. Kirjallisuuskatsauksessa on otettava huomioon julkaisuharha, eli positiivisten tutkimusten suurempi todennäköisyys tulla julkaistuksi. Mikäli tutkimuksessa käytetään ainoastaan englanninkielisiä lähteitä, voi syntyä kieliharha. (Johansson, Axelin, Stolt & Ääri 2007, 54.) Opinnäytetyössämme tutkimusartikkelit olivat sekä suomenkielisiä ja englanninkielisiä, joka puolestaan lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Kirjallisuuskatsauksen aineiston käsittelyvaiheessa voidaan vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen keskeisimmin. Luotettavuutta arvioidaan sen suhteen, miten tutkimuskysymyksiin on voitu vastata ja ovatko aineiston käsittelyn eri vaiheet kuvattu niin selkeästi, että ne voi toistaa. Luotettavuutta parantaa, jos tekijöinä on kaksi henkilöä tai useampi, jolloin on mahdollista kunkin käsitellä aineistoa itsenäisesti tai yhteistyössä. (Stolt, Axelin & Suhonen, 2015, 94.) Katsaukseen mukaan otettujen tutkimusten ja poissuljettujen tutkimusten perustelut tulee näkyä selkeästi ja tutkimusten tulee olla mahdollisimman korkealaatuisia. (Stolt, Axelin & Suhonen, 2015, 128.)

Tutkimuksia tarkasteltiin sen perusteella, miten ne vastaavat tutkimuskysymykseen. Laadittujen sisäänotto- ja poissulkukriteerien perusteella kirjallisuuskatsaukseen valikoitiin mahdollisimman laadukkaasti toteutettuja ja luotettavia tutkimuksia, mutta aiheesta tehdyn niukan tutkimusmäärän ja täten rajallisen tutkimusaineiston vuoksi kirjallisuuskatsauksen aineistoon valittiin myös pro gradu-tutkielmia, jotta tutkittavasta aiheesta saataisiin mahdollisimman kattava aineisto. Kahdestatoista tutkimuksesta pro gradu-tutkielmia oli yhteensä neljä kappaletta. Tutkimusten analysointi ja tutkimusten käsittely tehtiin kummankin opinnäytetyöntekijän yhteistyössä, joka osaltaan parantaa luotettavuutta. Valitut tutkimukset, tutkimuksen tekijät, menetelmät ja keskeiset tulokset koottiin taulukoksi ja liitettiin osaksi opinnäytetyötä. (Liite 2.)

Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 227) mukaan tutkimuksen luotettavuutta parantaa se, miten hyvin tutkimuksen tekeminen ja toteuttaminen on kuvattu. Kirjallisuushaun kuvausimme selvästi ja saadut hakutulokset on tietokannoittain koottu taulukkoon (Liite 1.) Tutkimuksia haettiin luotettavista tietokannoista. Taulukon ja kirjallisuushaun kuvauksen avulla tutkimus voidaan tarvittaessa toistaa, joka puolestaan lisää tutkimuksen reliabiliteettia. Lisäksi sisällönanalyysissä alkuperäisilmauksista ja niiden pelkistyksistä muodostuneet alaluokat ja pääluokat koottiin taulukoksi, joka liitettiin opinnäytetyöhön. Sisällönanalyysi toteutettiin ja kuvattiin tunnollisesti ja tarkasti. (Liite 3.)

Opinnäytetyön toteutuksessa noudatettiin Kankkusen ja Vehviläinen-Julkusen (2009, 172) kuvamaa kahdeksan eettisen vaatimuksen mallia, jonka Pietarinen (2002) on laatinut tutkijoille.

Vaatimukset ovat älyllisen kiinnostuksen vaatimus, tunnollisuuden vaatimus, rehellisyyden vaatimus, vaaran eliminoiminen, ihmisarvon kunnioittaminen, sosiaalisen vastuun vaatimus, ammatinharjoituksen edistäminen ja kollegiaalinen arvostus. Molempien opinnäytetyöntekijöiden tunnollisuus ja tulosten tarkka ja rehellinen kuvaaminen ja yhteisesti kannettu vastuu on ollut yksi eettisyyttä vahvistava tekijä. Opinnäytetyön tekemisessä on pyritty edistämään opinnäytetyön tekijöiden ammatillista osaamista. Aiheen valintaan johti molempien opinnäytetyöntekijöiden yhteinen kiinnostus aihetta kohtaan ja aihe on merkittävä yhteiskunnallisena ilmiönä ja merkitys korostuu myös terveydenhoitajan työssä perheiden kanssa työskennellessä. Opinnäytetyö on lisännyt opinnäytetyöntekijöiden tietämystä lapsen selviytymistä edistävästä tekijöistä vanhempien erotessa ja myös antanut valmiuksia kohdata erotilanteessa olevia lapsia ja heidän perheitään.

10 Tulosten tarkastelu ja jatkotutkimusaiheet

Tämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena oli selvittää tekijöitä, jotka olivat edistäneet lapsen selviytymisestä vanhempien erosta, ja mistä ja miten lapset olivat saaneet apua vanhempien erotilanteessa. Tavoitteena oli tuottaa tietoa lapsen näkökulmasta, jota Pienperheyhdistys ry voi hyödyntää Vapaaehtoinen lapsen tukena -hankkeessaan.

Opinnäytetyö tehtiin systemaattisena kirjallisuuskatsauksena, johon valittu aineisto analysoitiin induktiivisen sisällönanalyysin keinoin. Aineisto muodostui kahdestatoista tutkimuksesta, jotka olivat sekä suomenkielisiä, että kansainvälisiä tutkimuksia. (Liite 1.)

Aineiston perusteella lapsen selviytymistä tukevia tekijöitä olivat vanhempien toiminta, vuorovaikutus lapsen kanssa, lähipiiriltä saatu tuki, lähipiirin ulkopuolelta saatu tuki, harrastukset ja lapsen omat resurssit. Nämä kaikki tekijät korostuivat selviytymistä edistävinä tekijöinä aineiston perusteella.

Aineiston perusteella yksi selviytymistä edistävä tekijä oli vanhempien toiminta. Vanhempien toimintaan liittyi vanhempien käyttäytyminen ja vanhempien yhteistyö. Vanhempien käyttäytymisessä eron jälkeen merkittävää oli läheisyyden säilyminen lapseen ja molempien vanhempien osallistuminen lapsen elämään tasapuolisesti. Myös aikaisempi tutkimustieto korostaa vanhempien osallistumisen merkitystä selviytymisen edistämisen kannalta merkityksellisenä. Mannerheimin lastensuojeluliiton (2017c) mukaan lapselle on tärkeää, että eron jälkeenkin molemmat vanhemmat olisivat läsnä hänen elämässään ja muun muassa osallistuvat hänelle tärkeisiin tapahtumiin. Lapselle on tärkeää kokemus, että molemmat vanhemmat rakastavat häntä ja vanhemmuus jatkuu, vaikka vanhempien välinen parisuhde päättyy. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017c.) Kirjallisuuskatsauksen aineistossa korostui, että lapset on syytä jättää vanhempien konfliktien ulkopuolelle. Teoreettisessa viitekehyksessä myös tulee esille riitelyn olevan lasten hyvinvoinnille suuri riskitekijä. Rungas riitely voi aiheuttaa turvatto-

muuden ja ahdistuksen tunteita lapselle. (Mielenterveystalo; Sinkkonen & Korhonen 2015, 28; Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017.) Hyvä yhteistyö vanhempien välillä myös eron jälkeen lisäsi lapsen sopeutumista tilanteeseen. Aikaisempi tutkimustieto osoittaa myös vanhempien hyvän yhteistyön merkityksen lasten selviytymisen kannalta. Oleellista on eron jälkeisen yhteistyövanhemmuuden rakentaminen ja lapsen liittyvistä asioista sopiminen yhteisymmärryksessä (Kääriäinen 2008, 86,104; Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017). Kirjallisuuskatsauksen aineistossa ja teoreettisessa viitekehityksessä korostui, että erosta kertominen olisi hyvä tehdä molempien vanhempien toimesta ja sitä korostaen, että molempien vanhempien rakkaus lapseen säilyy erosta huolimatta (Pruuki 2017, 98; Rauhala 2014, 140; Mäkijärvi 2014, 18).

Sisällönanalyysistä johdettujen kategorioiden mukaan vuorovaikutus lapsen kanssa erotilanteessa oli selviytymistä edistävä tekijä vanhempien erotessa. Vuorovaikutus jakautui lapsen ajatusten kuulemiseen ja lapsen huomioimiseen erotilanteessa. Tärkeää oli, että tilanteesta keskusteltiin avoimesti ja kysymyksiin vastattiin rehellisesti ja lapsen mielipiteitä kuunneltiin. Avoin keskustelu lisäsi lapsen kokemusta siitä, että voi itse vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Avoin keskustelu ja rehellisyys oli merkityksellinen asia myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Esimerkiksi Stolbow (2014, 212) kuvaa, että lapselle kannattaa kertoa totuudenmukaisesti mitkä asiat tulevat muuttumaan lapsen elämässä. Aikaisemmat tulokset viittavat myös hyvän vuorovaikutuksen puuttumisen voivan johtaa lapsen moninaisiin ongelmiin ja lapsen yleisen mielialan laskuun (Pruuki ym. 2017, 99-103). Lapsen tarpeiden huomioiminen erotilanteessa oli tärkeää, sillä mahdollisuus tunteiden ilmaisemiseen ja oikeanlaiseen tukeen vähensi eron negatiivisia seurauksia. Tunteiden ilmaisun tärkeys korostui myös teoreettisessa viitekehityksessä. On tärkeää sallia myös kielteisten ja vaikeiden tunteiden ilmaiseminen, sillä se voi lievittää muutosten aiheuttamaa ahdistusta. Lapsen surua voi joskus olla vaikeaa kohdata, mutta on tärkeää, että lapsella on mahdollisuus puhua tunteistaan. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, 2017c.) Myös Ruishalme ja Saaristo (2007, 55-56) painottavat, että lasta kannattaa rohkaista ilmaisemaan tunteita. Tunteiden ilmaisuun ei tarvita aina sanoja, vaan lapsi voi näyttää tunteitaan esimerkiksi piirtämällä tai leikin kautta.

Tuen saaminen perheeltä ja lähipiiriltä oli yksi selviytymistä tukeva tekijä. Vanhempien antaman tuen merkitys oli korostunutta, mutta myös muiden läheisten, sisarusten, ystävien ja sukulaisten antama tuki koettiin tärkeäksi. Teoreettisessa viitekehityksessä kuvataan, että tutkimukset ovat osoittaneet, että äidin ja lapsen välinen lämmin suhde suoja lasta eron aiheuttamalta stressiltä (Väestöliitto 2017a). Vanhempien osuus lapsen tukena kuvataan myös muissa tutkimuksissa näkyvimmin ja erityisesti vanhemman lämpimyys, läheisyys ja hyvänä pitäminen edistävät lapsen turvallisuudentunteen säilymistä. (Pruuki ym. 2017, 99-103.) Kirjallisuuskatsauksen tulosten mukaan vanhemmat voivat toimintatavoillaan ja ratkaisullaan edistää lapsen selviytymistä tukevasti tai sitä heikentävästi. Vanhempien oma hyvinvointi hei-

jastuu lapsiin, jonka vuoksi vanhemman on tärkeää huolehtia omasta jaksamisestaan (Niemelä & Kääriäinen 2008, 37). Sisarusten tuki mainittiin myös muissa tutkimuksissa merkityksellisenä erosta kertomisen hetkellä. Pruukin (2017, 98) mukaan erosta on hyvä kertoa, kun kaikki sisarukset ovat yhdessä, jolloin lapset saavat toisiltaan tukea. Nuorten kohdalla varsinkin ystävien antama tuki oli selviytymistä tukeva tekijä. Aikaisemman tutkimuksen mukaan ystävien keskuudessa voi olla myös eroperheitä, jolloin ystäviltä voi saada myös vertaistukea. (Pruuki ym. 2017, 99-103.)

Aineistosta muodostuneen kategorian mukaisesti perheen ulkopuolelta tukea sai vertaistuesta, ammattilaisilta ja yhteiskunnalta. Erityisesti vertaistuki koettiin tärkeänä selviytymistä lisäävänä tekijänä aineiston perusteella ja koettiin jopa ystävien tukea merkityksellisemmäksi, kuitenkin yhteneväisyyttä varsinaisten vertaistukiryhmien merkityksestä selviytymistä tukevana tekijänä ei aiempi tutkimustieto osoittanut. Ammattiapu oltiin koettu tuloksissa hyödylliseksi erosta selviytymisen edistävänä tekijänä. Ammattiapu näyttäytyy myös aikaisemman tiedon valossa merkitykselliseltä selviytymisen kannalta. Mannerheimin lastensuojeluliitto (2017) kuvaa, että ammattilainen auttaa hahmottamaan tilannetta paremmin ja osaa antaa apuvälineitä elämään. Aineiston perusteella vanhempien tulee ohjata lapsi oikeanlaisen tuen piiriin ja hankkia tarvittaessa lapselle ulkopuolista apua. Mannerheimin lastensuojeluliitto (2017) toisaalta painottanut lapsen oman valinnan mahdollisuutta ammattilaisen tuen suhteen.

Tulosten mukaan harrastukset olivat tärkeä osa erosta sopeutumista. Erilaiset harrastukset olivat positiivisia asioita eron keskellä ja monesta tutkimuksesta kävi ilmi, että niistä saatiin apua erosta selviytymiseen. Erityisesti ajatusten saaminen pois kodin tapahtumista ja niiden kohdentaminen erilaiseen toimintaan tai harrastuksiin auttoi tilanteeseen sopeutumista ja edisti selviytymistä. Teoreettinen viitekehys ei viittaa suoraan harrastusten merkitykseen erosta selviytymistä edistävänä tekijänä. Koskela (2008, 22-23) kuitenkin toteaa, että lapsen kanssa eron aiheuttamia tunteita voi käsitellä toiminnan, kuten piirtämisen, leikin ja kirjojen lukemisen avulla.

Kirjallisuuskatsauksen tuloksien perusteella erosta selviytymisen kannalta olennainen asia oli myös lapsen omat resurssit eron käsittelyssä. Aiheutuneen mielipahan ja pettymyksen käsitteilyn taito ja omat voimavarat olivat merkittäviä sopeutumista edistäviä tekijöitä. Lapsen omiin resursseihin viittaa myös Broberg (2010, 44), jonka mukaan lasten ja vanhempien hyvinvointi edellyttää sisäisten ja ulkoisten voimavarojen riittävyttä. Koko perheen voimavarat ovat tärkeä osa lasten hyvinvointia selittäviä tekijöitä, myös lapsen piirteet on otettava huomioon lasten hyvinvointia tulkittaessa. (Broberg 2010,44.)

Terveystenhoitajana työskenneltäessä kohtaa monenlaisia ja monenlaisissa tilanteissa olevia perheitä. Avo- ja avioerot ovat yleisiä ja vanhempien ero koskettaa montaa lasta vuosittain. Selviytymisstrategioiden tunteminen lisää keinoja auttaa ja ohjata perheitä oikeanlaisen tuen piiriin. Opinnäytetyössä tuotettu tieto voi auttaa ammattilaisia ja vapaaehtoistyöntekijöitä arvioimaan minkälaisia yksilöllisiä voimavaroja lapsella on käytettävissä. Opinnäytetyössä johdetut lapsen selviytymistä tukevat tekijät voivat lisätä terveydenhoitajan keinoja auttaa ja tukea erotilanteessa olevia perheitä ja auttaa hahmottamaan millä tavoilla perhettä ja erityisesti lasta voi tukea. Pienperheyhdistys ry voi hyödyntää opinnäytetyössä tuotettua tietoa kehittäessään Vapaaehtoinen lapsen tukena -hankettaan. Opinnäytetyössä tuotettu tieto voi auttaa tukihenkilöitä suuntaamaan toimintaansa ja tukisuhdettaan lapseen sen mukaisesti, millaiset asiat auttavat lasta selviytymään vanhempien erotessa.

Kirjallisuuskatsauksen aineiston perusteella tukihenkilötoiminnan tai vapaaehtoistyön merkitystä lapsen selviytymistä tukevana tekijänä ei voitu osoittaa, koska tämän työn aineistoon valitut tutkimukset eivät käsitelleet tukihenkilö- tai vapaaehtoistoimintaa. Tukihenkilö- ja vapaaehtoistoimintaa tässä asiayhteydessä on tutkittu niukasti, joten jatkossa on tärkeää selvittää tukihenkilötoiminnan merkitystä lapsen selviytymisen tukena. Tutkimuksia erityisesti lapsen selviytymiseen liittyvistä tai hyvinvointia lisäävistä tekijöistä vanhempien eron jälkeen oli melko niukasti saatavilla sekä suomenkielisistä, että kansainvälisistä tietokannoista. Aiheita sivuavaa tutkimusta on tehty laajemmin, mutta varsinaisesti aiheeseen liittyviä tutkimuksia melko vähän. Tämän vuoksi aihe kaipaa ehdottomasti lisää tutkimusta erityisesti hyvinvoinnin ja selviytymisen näkökulmasta. Pienperheyhdistys ry:n mukaan eropalvelut ja -neuvonta eivät kohtaa asiakkaita ja palveluita, joihin perheitä voi ohjata on niukasti. Asiakkaat eivät löydä tuen piiriin helposti. Tämän vuoksi eropalveluita tulisi kehittää asiakaslähtöisemmiksi ja monipuolisemmiksi. Jatkotutkimusaiheena voisi tutkia millaisia eropalveluita tällä hetkellä on saatavilla lapsille tai vanhemmille ja miten ne vastaavat perheiden tarpeisiin heidän kokemustensa mukaan.

Lähteet

Painetut lähteet

Broberg, M, 2010. Uusperheen voimavarat ja lasten hyvinvointi. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto. Helsinki: Hakapaino Oy.

Egger, M., O'Rourke., Smith, GD. 2001. Rationale potentials and promise of systematic reviews. Teoksessa Axelin, A., Johansson, K., Stolt, M., Ääri, R-L. (toim.) Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja A:51/2007.

Eskola, A & Kurki, L. 2001. Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Teoksessa A. Eskola & L. Kurki (toim.) Tampere: Vastapaino, 7-14.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M & Ääri, R-L. (toim.) 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja A:51.

Kankkunen, P. & Vehviläinen-Julkinen, K. 2009. Tutkimus hoitotieteessä. Kuopio: WSOYpro Oy.

Kiianmaa, K. 2008. Hyvä ero: uusi elämä. Helsinki: Multikustannus.

Kinnunen, S. 2010. Kun tiet eroavat: elämää avioeron jälkeen. Kauniainen: Perus-sanoma Oy.

Kontula, O. 2013. Yhdessä vai erikseen? Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 47/3013. Helsinki: Väestöliitto ry.

Korhonen, Anu (toim.) 2005: Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. 2. painos. Jyväskylä: Eri-tyishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry.

Koskela, R. 2008. Ero lapsiperheessä. 2 painos. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Kuronen, M. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa: Forsberg, H & Nätkin, R (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino.

Kääriäinen, A. 2008. Ero haastaa vanhemmuuden. Lastensuojelun keskusliitto/Neuvo-projekti. Helsinki: Libris Oy.

Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. 2009. Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kääriäinen, A. 2012. Mieti miten eroat!- Vanhemmuus eron jälkeen. Teoksessa: Aapola-Kari, S., Nivala, A & Tonttila, T (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa - tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. 1. painos. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto.

Lehtinen, S. 1994. Tukihenkilö apuna arjessa, järjestöjen tukihenkilöprojekti. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Linnakoski, J. & Valtonen, M. 2008. Erosta elossa; ero-opas miehille. Helsinki: Miessakit ry.

Mäkijärvi, L. 2014. Kahden kodin lapset. Miten tuen lasta vanhempana erossa. Jyväskylä: Saarijärven Offset Oy.

Niemelä, S. 2007. Satulaivan matkassa: sadut lapsen apuna vanhempien erotessa. Helsinki: Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.

Niemelä, S. & Kääriäinen, A. 2008. Millan isä ja äiti eroavat: miten lasta voi auttaa vanhempien erotessa. Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.

Pruuki, H. & Sinkkonen, J. 2017. Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. Helsinki: Lasten keskus ja kirjapaja Oy.

Rauhala, I. 2014. Eron keskellä. Helsinki: Otava.

Rissanen, A. 2016. Perhemuodon yhteys nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. Erityis- tarkastelussa vuoroasuminen. Yhteiskuntapolitiikka.

Ritala- Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001.

Ruishalme, O. & Saaristo, L. 2007. Elämä satuttaa. Kriisit ja niistä selviytyminen. Helsinki: Tammi.

Sarasoja, L & Rantala, K. 2015. Ero lapsiperheissä. Elatus, sopiminen ja vuoroasuminen. Kat- sauksia 2/2015. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Sinkkonen, J. 1991. Vanhempien avioeron vaikutus nuoren kehitykseen. Duodecim.

Sinkkonen, J. & Korhonen, L. 2015. Pulassa lapsen kanssa. 1. painos. Helsinki: Duodecim.

Stolbow, M. 2014. Erosta eteenpäin. Helsinki: WSOY.

Stolt, M., Axelin, A & Suohonen, R. (toim.) 2015. Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Turun yli- opisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja, tutkimuksia ja raportteja sarja A73.

Sundvall-Piha, S. 2015. Vanhempien eron työstäminen lapsen kanssa. Perheterapia. Suomen mielenterveysseura. Painos 1/15. Forssa Print. SMS-Tuotanto Oy.

Taskinen, S. 2005. Lasten tukeminen erotilanteessa. Teoksessa: Lipponen, P & Wesaniemi, P (toim.) Lapsi ja ero. Helsinki: Kirjapaja.

Tonttila, T. 2012. Nuorten tukeminen vanhempien erotessa- ammattilaisten haaste. Teokses- sa: Aapola-Kari, S., Nivala, A & Tonttila, T (toim.) Nuoren tukeminen vanhempien erotessa - tutkimusnäkökulmia ja hyviä käytäntöjä. 1. painos. Helsinki: Suomen Kasvatus- ja perheneu- vontaliitto.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa: Tammi

Vilkkä, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Tammi.

Wallerstein, J. & Kelly, J. 1975. The effects of parental divorce. Experiences of the preschool child. Journal of the American academy of child psychiatry.

Wallerstein, J., Lewis, J. & Blakeslee, S. 2007. Avioeron perintö: eron lapset aikuisina. Suo- mentaja Sammallahti, J. Helsinki: Therapiea-säätiö.

Sähköiset lähteet

Apuaeroon.fi. Lapsi ja ero. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 09.12.2017
<https://apuaeroon.fi/lapsi-ja-ero/>

Barnvårdsföreningen. 2017. Näin kerrot erosta lapselle. Viitattu 19.12.2017
<https://naemut.fi/vanhemmalle/miten-kertoa-erosta-lapselle/>

Cochrane Database of Systematic Reviews CDSR. 2016. Viitattu 27.3.2018
<http://www.cochranelibrary.com/cochrane-database-of-systematic-reviews/>

Infopankki. 2014. Yhden vanhemman perhe. Viitattu 9.1.2018
<https://www.infopankki.fi/fi/elama-suomessa/perhe/erilaisia-perheita/yhden-vanhemman-perhe>

Ketola, E & Kurjenrauma. 2018. Uusperhe. Lastenneuvolakäsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnintaitoisien. Viitattu 9.1.2018
<https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/tietopakettit/monimuotoiset-perheet/uusperhe>

Laru, S. 2014. Lapsi ja ero - eron kokemukset lapsen silmin. Perheaikaa Väestöliitto. PDF. Viitattu 09.12.2017
<https://www.perheaikaa.fi/nettiluennot/lapsi-perheessa/luento:2115/>

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017a. Tue lasta perheen kriisissä. Viitattu 11.12.2017
<https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/tue-lasta-perheen-kriisissa/>

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017b. Vanhemmuus jatkuu eron jälkeenkin. Viitattu 3.1.2018
<https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempien-ero/vanhemmuus-jatkuu-eron-jalkeenkin/>

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017c. Vanhempien ero. Viitattu 2.1.2018
<https://www.mll.fi/vanhemmille/tukea-perheen-huoliin-ja-kriiseihin/vanhempien-ero/>

Mielenterveystalo. Eron omahoito. Lapsi ja ero. Ero on kriisi lapsellekin. Viitattu 09.12.2017
https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/eron_omahoito/Pages/osio3.aspx

Miettinen, A. & Salo, J. 2017. Väestöntutkimuslaitos. Tilastoja. Parisuhteet ja seksuaalisuus. Avioerot. Viitattu 09.12.2017.
http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/parisuhteet_ja_seksuaalisuus/avioerot/

Pienperheyhdistys ry. 2017a. Viitattu 19.12.2017. <https://www.pienperhe.fi/>

Pienperheyhdistys ry. 2017b. Vanhempien ero. Viitattu 09.12.2017
<https://www.pienperhe.fi/vanhempien-ero/vapaaehtoinen-lapsen-tukena/>

Pienperheyhdistys ry. 2017c. Yhdistys. Viitattu 09.12.2017
<https://www.pienperhe.fi/yhdistys/>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet. Vuosikatsaus 2014, 3. Lapsiperheiden määrä vähennee yhä. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 10.1.2018.

http://www.stat.fi/til/perh/2014/02/perh_2014_02_2015-11-27_kat_003_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT) Perheet. 2016. Perheiden määrän kasvu aiempaa hitaampaa. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 30.3.2018

https://www.stat.fi/til/perh/2016/perh_2016_2017-05-26_tie_001_fi.html

Suomen virallinen tilasto (SVT): Siviilisäädyn muutokset. Helsinki: Tilastokeskus Viitattu 9.12.2017
http://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_2017-04-20_tie_001_fi.html

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2018, a. Tukihenkilöt. Viitattu 23.2.2018
<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/sosiaalipalvelut/tukihenkilot-ja-perheet/tukihenkilot>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2018, b. Yhden vanhemman perhe. Viitattu 9.1.2018
<https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/tietopaketti/monimuotoiset-perheet/yhden-vanhemman-perhe>

Tuomikanta, A. 2009. Tukihenkilötoiminta lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön pro gradu - tutkielma. Viitattu 20.2.2018
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/82765/gradu05248.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Väestöliitto. 2018a. Eronneisuus lapsiperheissä. Viitattu 9.1.2018
http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja/perheet/eronneisuus_lapsiperheissa/

Väestöliitto. 2018b. Uusperheen parisuhde. Viitattu 9.1.2018
http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/uusperheen-parisuhde/

Väestöliitto. 2017. Lapsia suojaavat tekijät. Viitattu 12.12.2017.
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsit_ero_suojaavat_tekijat/

Julkaisemattomat lähteet

Lankinen, K. 2017a. Kehittämistoiminta ja hankkeet. Pienperheyhdistys ry. Word-tiedosto.

Lankinen, K. 2017b. Vapaaehtoinen lapsen tukena - eroauttamista julkisen ja kolmannen sektorin yhteistyönä. Pienperheyhdistys ry. Powerpoint. Valmennus osa 1.

Kirjallisuuskatsaukseen valittujen artikkeleiden lähteet

Jacobs, K. & Sillars, A. 2012. Sibling support during post-divorce adjustment: an idiographic analysis of support forms, functions, and relationship types. Department of communication studies. University of Montana. 12(2) s. 167-187: United States

Kiiski, J. 2011. Suomalainen avioero 2000-luvun alussa: Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään? Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto: Kuopio.

Kotilainen, H-K. 2015. Nuoren osallisuus vanhempien eron jälkeisessä nuoren arjen sopimisessa. Sosiaalityö. Valtiotieteellinen tiedekunta. Pro Gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto: Helsinki

Leivo, M. 2009. Vanhempien ero 7-12 vuotiaan lapsen kokemuksena ja kohtaamispaikkana perheterapiassa. Perheterapia vol 25, no. 3. s.28-39.

Maijanen, E. 2014. Nuoren tukeminen vanhempien avioerossa. Hoitotieteen laitos. Pro Gradu - tutkielma. Turun yliopisto: Turku

Maundeni, T. 2002. Seen but not heard? Focusing on the needs of children of divorced parents in Gaborone and surrounding areas, Botswana. University of Botswana. 9(3) s. 277-302: South Africa.

Nivala, A. 2011. Ku ne sillee ymmärs mua. Vertaistuen merkitys nuorelle vanhempien erotessa. Sosiaalityön koulutusohjelma. Pro Gradu-tutkielma. Lapin yliopisto: Rovaniemi.

Salo, S. 2011. Parisuhdeongelmat ja lasten psyykinen hyvinvointi: kaksi tutkimusnäkökulmaa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.

Sundvall-Piha, S. 2015. Vanhempien eron työstäminen lapsen kanssa. Perheterapia vol 31, no. 1. s. 6-15.

Viinikka, I. 2012. Aina avioerolapsi? Lapsuus- ja nuoruusaikana vanhempien avioeron kokoneiden kertomuksia selviytymisestään. Kasvatustieteiden tiedekunta. Luokanopettajan koulutus. Pro Gradu - tutkielma. Lapin yliopisto: Rovaniemi.

Väyrynen, K. 2008. Lapsen tuska huoltoriidoissa - Elämää vanhempien välissä. Kehitys- ja kasvatuspsykologian erikoistumiskoulutus. Psykologian ammatillinen lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.

Weston, F. 2009. Effect of divorce or parental separation on children. British Journal of School Nursing, 4(5) s. 237-243: Great Britain.

Liitteet

Liite 1: Tutkimusten yhteenveto

Tutkimuksen tekijät, vuosi ja tutkimuspaikka	Tarkoitus	Menetelmä ja aineisto	Keskeiset tulokset
Leivo, M 2009, Suomi	Kuvata, mitä vanhempien ero merkitsee 7-12 vuotiaalle lapselle, miten lapsi tulisi huomioida erossa ja kuinka lasta voidaan auttaa eron aiheuttamassa kriisissä perheterapian keinoin.	N = 25 Katsaus.	Lasten selviytymisen kannalta on merkittävää, kuinka epäpuolisoon suhtaudutaan eron jälkeen ja kuinka tunteita puretaan lapsen läsnäollessa. Lapsen on saatava kokea jatkuvuuden, pysyvyyden ja järjestyksen tunteita. Erokokemuksen käsitteleminen perheterapian avulla voi palauttaa lapselle tunteen tavallisuudesta itsensä ja perheen suhteen.
Sundvall-Piha, S. 2015, Suomi	Selvittää, millaista tutkimusta on tehty 2000-luvulla, siitä näkökulmasta, että miten vanhemmat voivat työstävät eroa lasten kanssa ja mitä lasten näkökulmasta on tehtävissä eron sopeutumisen helpottamiseksi.	Artikkelin pohjana käytetty useita erityisesti amerikkalaisia aiheeseen liittyviä tutkimuksia. N = 67 Katsaus.	Vanhemmat voivat eri tavoin olla merkittävästi vähentämässä eron haitallisia seurauksia lapselle. Se, miten vanhemmat hoitavat erotilanteen vaikuttaa merkittävästi heidän lastensa elämään ja heidän selviytymiseensä.
Kiiski, J. 2011, Suomi	Selvittää avioeron syitä ja siihen liittyviä kokemuksia ja millaisia selviytymiskeinoja on käytetty.	N= 224 (miehet) N= 311 (naiset) Kysely Analyysissä käytettiin tilastollista analyysiä, mutta myös kvalitatiivista analyysiä (metodologinen triangulaatio)	Vanhempien näkökulmasta lapset selviytyivät odotettua paremmin avioerosta.
Väyrynen, K. 2008, Suomi	Selvittää, miten nuoret kuvaavat oikeudessa käydyn huoltajuuskiistan vaikutuksia arjessa ja millaisia selviytymistarinoita he kertovat omasta	N= 4 (huoltoriidan kokenutta nuorta) Laadullinen tapaustutkimus, puolistrukturoitu teemahaastattelu	Vanhemmat pystyvät keskustelemaan riita-asiat kahdestaan ja käyttävät ymmärrettävää kieltä puhuesaan lapsen kanssa

	kokemuksestaan.		
Kotilainen, H-K. 2015, Suomi	Selvittää, millaiseksi vanhempiensa eron kohdanneet nuoret kokevat osallisuutensa, kun heidän käytännön elämäänsä kokevista asioista kuten asumisesta sovitetaan eron jälkeen	N= 6 (eron kokenutta lasta) Laadullinen haastattelututkimus, Teemahaastattelu	Nuoret kokevat kaipaavansa lisää rauhallisia keskustelutilanteita eroon liittyen, jotta käytännön muutokset eivät tulisi heille yllätyksenä. Nuoret tukeutuvat vanhempien eroon liittyvän tiedon ja emotionaalisen tuen saamisessa ystäviinsä.
Viinikka, I. 2012, Suomi	Selvittää, millaiseen asemaan lapset joutuvat avioerotilanteessa, miten lapsia voisi parhaiten tukea vanhempien erotessa ja mitkä asiat auttavat lapsia selviytymään.	Aikuiset avioerolapset N= 110 (naiset) N= 21 (miehet) Kysely Teemoittelu ja narratiivien analyysi	Selviytymistä erosta helpotti erityisesti vanhempien hyvät välit eron jälkeen ja vertaistuki.
Nivala, A. 2011, Suomi	Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää nuorten kokemuksia vanhempien erosta ja sitä kokivatko nuoret saaneensa tukea vertaisryhmästä vanhempien erottua.	N= 5 (eron kokeneet nuoret, jotka osallistuivat vertaistukiryhmään) Laadullinen tutkimus Teemahaastattelu	Vertaisryhmään osallistuminen oli nuorille myönteinen kokemus. He kokivat saaneensa vertaisryhmästä emotionaalista, tiedollista ja toiminnallista tukea sekä välineitä käsitellä omia tunteitaan, että perheen tilanetta eri näkökulmista yhdessä muiden nuorten kanssa
Maijanen, E. 2014, Suomi	Tarkoituksena oli kuvata nuoren tukemista vanhempien avioerossa.	N= 5 (terveysalan lehtiartikkelit) N= 19 (keskustelupalstan viestit) Kirjallisuuskatsaus, Induktiivinen sisällönanalyysi	Vanhempien erotessa nuori sai tukea vanhemmilta, perheeltä, suvulta, lähipiiriltä sekä terveydenhuollosta. Nuoreen itseensä liittyvät tukimuodot olivat nuoren oma kokemus ja voimavarat, nuoren tuen pyyntö, vertaistuki ja asumisjärjestelyt.

<p>Salo, S. 2011, Suomi</p>	<p>Selvittää, miten vanhempien vuorovaikutus vaikuttaa lapsen psykososiaaliseen hyvinvointiin.</p>	<p>N= 106 Kysely N= 9 Nauhoitteet terapiassa käydyissä keskusteluissa Aineisto analysoitu pääasiassa kvantitatiivisella menetelmällä, mutta käytetty myös kvalitatiivista analyysimenetelmää nauhoitteiden analysoinnissa</p>	<p>Kasvatustyyli edistävät lapsen psykososiaalista hyvinvointia, esimerkiksi kasvatustyylin lämpimyyden yhteydessä lasten prososiaaliseen käyttäytymiseen.</p>
<p>Weston, F. 2009, Iso-Britannia</p>	<p>Selvittää tehdyn tutkimustiedon perusteella mitkä tekijät vaikuttavat lapsen eron aikana ja sen jälkeen ja miten kouluterveydenhoitaja voi auttaa lasta.</p>	<p>N= 9 (tutkimusta) Katsaus</p>	<p>Jos lapsi saa oikeanlaista tukea, kun hän käy läpi surun eri vaiheita erotilanteessa ja saa näyttää ja ilmaista tunteitaan, monet haitalliset seuraukset voivat vähentyä tai poistua kokonaan.</p>
<p>Maundeni, T. 2002, Botswana</p>	<p>Selvittää, kuinka äidit kohtaavat lasten kommunikaation tarpeen erotilanteessa.</p>	<p>N= 60 (ihmistä 25:stä perheestä, jotka olivat kokeneet eron) Haastattelu, Sosiaalinen konstruktiiivinen analyysi</p>	<p>Lasten oikeus tietoon ja osallistumiseen harvoin toteutuu erotilanteessa. Lapsen selviytymisen kannalta olennaista on kuuluksi tuleminen ja heidän tarpeittensa huomioiminen erotilanteessa.</p>
<p>Jacobs, K. & Sil-lars, A. 2012, Yhdysvallat</p>	<p>Selvittää, sisarusten antamaan sosiaalisen tuen eri muotoja vanhempien erotilanteessa.</p>	<p>N=24 (naista) N=10 (miestä) Avioeron lapsena kokeneita opiskelijoita Retrospektiivinen haastattelu, Kvalitatiivinen idiografinen analyysi</p>	<p>Sisaruksen seura lisää varmuutta ja sietokykyä, vaikka varsinaista tukemista tai konkreettista apua ei olisikaan. Sisarussuhteet tarjosivat jatkuvuuden tunnetta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta perheen erotilanteen keskellä. Sisarusten tuki täydensi vanhempien antamaa tukea erotilanteessa.</p>

Liite 2: Tiedonhaku tietokannoittain

Tietokanta	Hakusanat	Tulokset	Otsikon perusteella valitut	Tiivistelmän perusteella valitut	Koko tekstin perusteella valitut
Medic	avioero* AND laps* Vuosina 2008-2018	15	1	2	2
	avioero* AND tukem* Vuosina 2008-2018	1	1	1	0
Finna	Avioero* AND laps* AND kokemu*	97	10	7	3
	Avioero* AND laps* AND hyvin* Vuosina 2008-2018	141 Väitöskirjoja 3	1	0	1
Cinahl	Haku 1: parental AND divorce AND children AND support Vuosina 2000-2018	39	6	3*	3*
	Haku 2: parental AND divorce AND children AND coping Vuosina 2000-2018	17	5*(1 sama kuin aiemmassa)	1* (sama kuin aiemmassa haussa)	1* (sama kuin aiemmassa haussa)
PubMed	parental divorce AND coping AND children Vuosina 2000-2018 Free full text	23	4	0	0
Manuaalinen haku					3